

Hajdúsági Tükör

13. évfolyam 4. szám

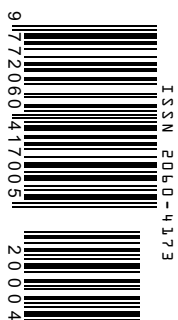
2020. december 20.

Kulturális és közéleti magazin

A tartalomból:

Polgármesteri köszöntő	2	Arcah vagy Karabah	13
Ünnep az Égen, Ünnep a Földön	3	Hogyan jött létre a fasizmus?	16
Tíz éves a szmolenszki légikatasztrófa	5	Kérdések és válaszok	18
Kérdések és válaszok	9		

Polgármesteri köszöntő

Kedves Olvasó!

Rendhagyó évet élünk. Az amerikai elnökválasztás minden ellentmondásossága ellenére (majdnem) kevesebb figyelmet kapott, mint egy láthatatlan vírus, amely végig söpört a Földön. A járványhelyzet hetekre – hónapokra lebénította a gazdaságot. A kultúra szereplőit, a turizmust, vagy éppen a vendéglátást a tönk szélére sodorta világszerte.

A második világháború óta nem tapasztalt gazdasági bizonytalanság/válság van kibontakozóban, miközben már másfél millió ember halt meg a vírus következtében.

100 éve a spanyolnátha tartotta rettegésben elődeinket. Más betegségei mellett Ady is ebben halt meg, de Karinthy első felesége, vagy Kaffka Margit sem élte túl a vészt.

A Kosztolányi család több hetes betegségből –

karanténból szabadulva kifosztott kamrát, iszonyatos szemétdombot talált a házukban, ahogy Kosztolányi felesége visszaemlékezésében írja: „Jóságos ápolónőink mindent elhordtak s két hét alatt húsz liter rumot elfogyasztottak.” Őszintén kívánom, hogy ettől nagyobb baj ne érjen bennünket sem. Persze, ennek sem örülne az ember, de, ha lehet választani, inkább egy kis lom, még a rum is elfogyhat, csak betegek ne legyünk.

Ebben a kissé szorongó, várakozással teli időszakban mi is szeretnénk segíteni, a magunk módján próbálunk egy kis felüdülést nyújtani. A Hajdúsági Tükör tizenharmadik éve valóban tükör módjára igyekszik bemutatni, milyenek vagyunk, milyenek voltunk, milyen a bennünket körülvevő környezet, hogy milyen értékeink vannak.

Végül egy érdekes anekdota.

A magyar és az egyetemes zeneművészet egyik

legnagyobb képviselője, Kodály volt az egyetlen olyan ember Magyarországon, aki Rákosi Mátyással is vitatkozni mert. Az alábbi párbeszéd egy állami fogadáson zajlott le:

– Sok rosszat hallok magáról mostanában, mester! – mondta Rákosi.

– Én is magáról, Rákosi úr! – zárta le a rövid beszélgetést Kodály.

Ezzel a kedves, bizakodásra ösztönző történettel kívánok minden kedves olvasónknak boldog karácsonyi ünnepeket és eredményekben gazdag új évet.

S ha már Kodállal zártuk, akkor: „Veni, veni Emmanuel” (Jöjj el, jöjj el, Emmanuel).

Hajdúböszörmény, 2020 adventjén

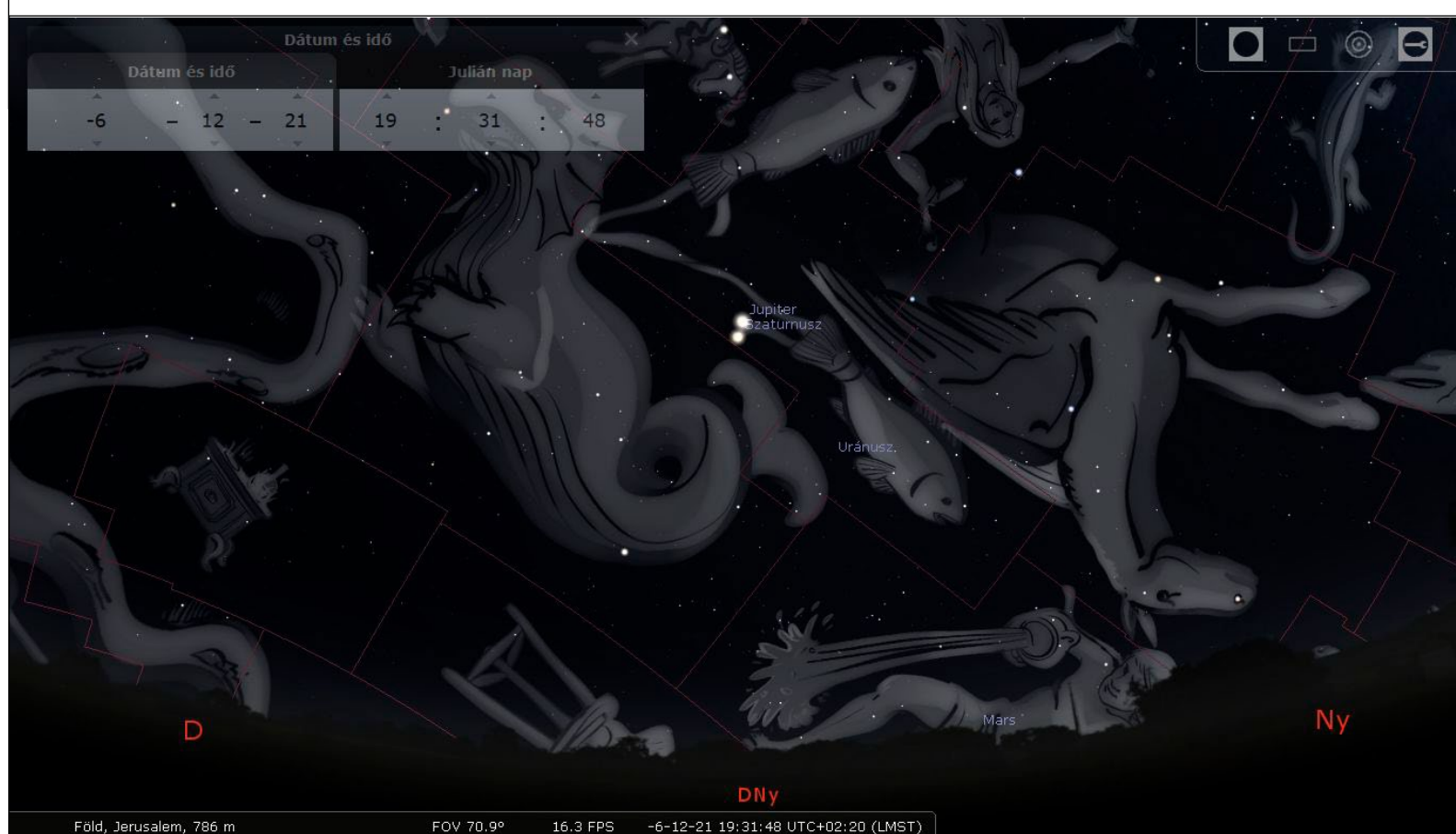
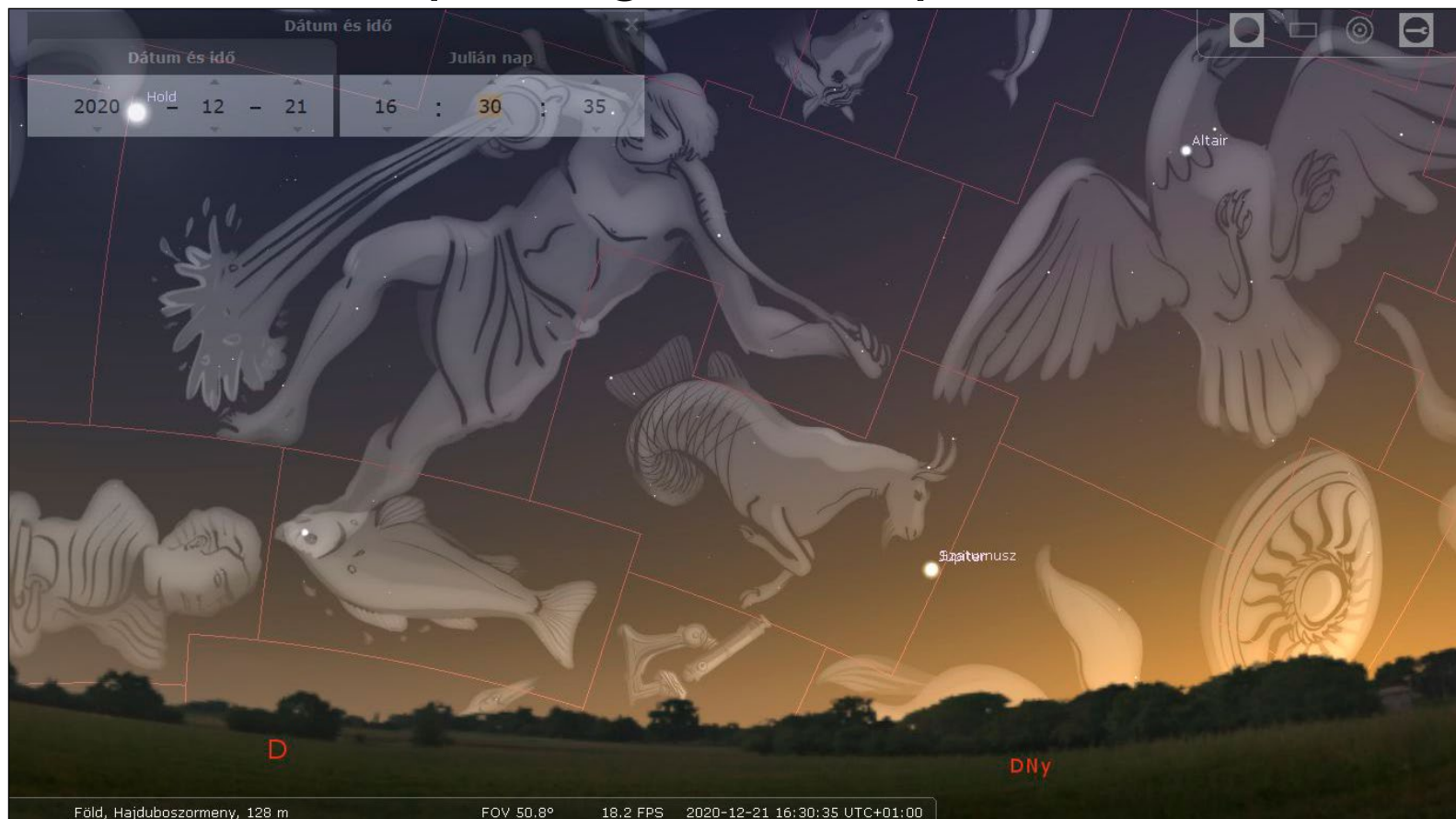
Kiss Attila
polgármester

Adventi gyertya gyújtás

Marjai Zsolt, Dr. Forgács Attila

Ünnep az Égen, Ünnep a Földön

Advent kapcsán szinte mindannyiunknak a várákozás jut eszébe. Rövidülő nappalokkal, elnyúló éjszakákkal közeleg a karácsony, a kereszténység egyik legjelentősebb ünnepe. Ilyenkor Jézus Krisztusnak a földi születésére (adventus Domini) emlékezünk. Csillagászati szempontból a karácsony időpontja egybeesik a téli napfordulóval, amikortól viszont a nappalok hosszabbod-

nak, és az éjszakák rövidülnek. Az idei advent egy igen különleges ajándékot tartogat mind azoknak, akik szeretettel és érdeklődéssel tekintenek a csillagos égboltra. 2020 elmúlt hónapjai („Hold napjai”) során felhőmentes esti égen szabadszemmel is látható volt a kora esti órákban, ahogyan a két óriásbolygó (régiesen bolyongó csillag) a Jupiter és Szaturnusz egymáshoz

közelített. A planéták égi randevúja 2020 december 21-én este fog megtörténni, közvetlenül (45 perccel) naplemente után lesz látható, nyugatra a Bak csillagképben.

A Jupiter és Szaturnusz bolygó közeledésének szemléltetése a dátumok szerepeltetésével. Forrás: skyatnightmagazine.com

A Jupiter Szaturnusz találkozója nem ritka,

szabályosan, nagyjából 20 évente elhaladnak egymás mellett. A legutolsó hasonló mértékű közelség, már annál inkább ritkaság számba megy, legutoljára 1623-ban Galilei és Kepler életében történt. A jelenlegi eseménynél még szorosabb találkozás már megközelítőleg 800 éve, 1226-ban zajlott. Az égi esemény igazi jelentőségét és szépségét a mérhető látszólagos közelségük mellett a bekövetkezés dátuma, nevezetesen december 21-e, valamint a betlehemi csillag egy lehetséges értelmezése szolgáltatja. Eszerint a napkeleti bölcsek égi vezetője egy Szaturnusz Jupiter együttállás volt a halak csillagképben. Természetesen nem tudjuk, mi volt pontosan a betlehemi csillag, de akik el tudják fogadni, hogy az Isteni csodának nem kell ellentétben állnia a természeti törvényekkel, azok számára az egyidejűség tapasztalata igazolja a Mindenható jelenlétét és gondviselését. A bolygóegyüttállás mellett számos egyéb jelenség is feltételezhető. Szép példa a betlehemi csillag magyarázatára egy az égen megjelenő égi vándor, egy üstökös. Giotto a firenzei festő A királyok imádása című freskóján láthatunk is egy csóváz üstökösöt jászó fölött. Minden valószínűséggel a festő szemtanú-

ja volt 1301-ben visszatérő Halley-üstökösnek, és a betlehemi csillag feltűnésével hozta összefüggésbe. Érdekességképpen megemlíjtük, hogy a festőről elnevezett Giotto űrszonda 1986 márciusban 596 km távolságról elsőként készített fotó felvételeket a Halley-üstökös magjáról.

Térjünk vissza a Szaturnusz Jupiter együttállásra, mint a betlehemi csillag legvalószínűbb természettudományos magyarázatára. Jézus idejében, és korábban a bolygók járása misztikus többlet tartalmat hordozott. A korabeli tudósok csillagászati tudását nem ismerjük, de joggal feltételezzük, hogy jelentős tudással rendelkeztek. Egy példa erre Jób könyvének alábbi mondata: „s a Kaszás bilincseit te lazítottad fel?”, amely kérdés az Orion csillagainak a mozgását sugallja, amelyet Európában csak 1718-ban sikerült először kimutatni először.

Az égi eseménynek, és az égi környezetnek (csillagkép) szakrális jelentősége volt. Nevezetes égi események bekövetkezését már évszázadokkal korábban kiszámolhatták, a betlehemi csillag esetében Dániel próféta tehette ezt meg babiloni tartózkodása alatt. Ma már bárki számára ingyenesen hozzáférhető olyan planetárium progra-

mok, melyekkel a csodálatos égbolt tetszőlegesen beállított helyről és időpontban szemlélhető, így megtehetjük azt, hogy visszapörgetve az idő kerekét feltekintünk arra az égboltra, ami pl. a mai Irak (a korabeli napkelet) felől nyugati irányban (a mai Jeruzsálem felé) látszott – azaz egy pillanatra mi magunk is napkeleti bölcsekké válhatunk. Időszámításunk előtt 6-ban (vagy ha a nulladik évet figyelmen kívül hagyjuk, ahogyan azt a korabeli naptárrendszerek is tették, akkor 7-ben) mindjárt hármat is találunk. A Jupiter és a Szaturnusz bolygók i.e. 6. májusában, októberében és végül decemberben találkoztak a Halak csillagképben. Utóbbi együttállás olyan szoros lehetett, hogy a két bolygó szabadszemmel talán egynek látszott, s ez által szokatlanul fényesnek. Mindez ráadásul a halak csillagképben történt. Ne feledjük, Krisztus halászok közül választja első apostolait, és a csodás halfogás után mondja nekik: „kövessetek és én emberek halászává teszek titeket”.

Közeledve a karácsony ünnepéhez és a fent részletezett égi eseményhez szeretnénk áldott ünnepeket kívánni a Magyar Csillagászati Egyesület Hajdúszörményi csoportja nevében.

Borók Imre

Tízéves a szmolenszki légikatasztrófa

Tíz esztendővel ezelőtt, 2010. április 10-én, szombaton, kora délelőtt végigszárguldott a hír a világon: a lengyel köztársasági elnök, Lech Kaczyński Tupoljev Tu-154-es különgépe, Szmolenszk térségében, Oroszországban leszállás közben földnek csapódott, kigyulladt és lezuhant. A kormánygép fedélzeten tartózkodók közül senki sem élte túl a katasztrófát, kivétel nélkül valamennyien meghaltak.

Ez volt a második legtitokzatosabb repülőszerecséltenség, melynek lengyel áldozatai voltak. (Az első mindenféleképpen Sikorski tábornok gibraltári lezuhanása, még 1943-ban). Ez volt a legnagyobb légi katasztrófa Lengyelországban, az áldozatok számát tekintve.

Azonnal összeesküvés-elméletek keltek szárnyra, némelyek közülük politikaiindíttatású merényletről szóltak. A baleset (vagy szerecséltenség, katasztrófa, merénylet?) kivizsgálását rengeteg találgatás, kritika, és vita tette nehezzé.

Katyn árnya még most is megterheli a lengyel-orosz kapcsolatokat

A lengyel küldöttség a katyni tömegmészárlás 70. évfordulója alkalmából érkezett volna a sztálini tömeggyilkosság helyszínére a repülőgépen.

Mikor 1939. augusztus 23-án megkötötték a hírhedt Molotov-Ribbentrop paktumot, a lengyelek úgy érezték: az ördög és a sátán szövetséget kötött egymással. Ám a megegyezésnek akadt egy titkos záradéka is. Alig egy héttel később, 1939. szeptember elsején, a náci Németország megtámadta a Lengyelországot. A lengyelek úgy érezték: az ördög és a sátán szövetséget kötött egymással. Mindössze két hét alatt, a németek döntő fölénybe kerültek, hiába védekeztek hősiességgel a lengyelek. Ha mindez nem lett volna még elegendő, 1939. szeptember 17-én orvul hátra támadta a sztálini Szovjetunió is a kétségbeesetten küzdő lengyeleket. A két csúf diktatúra, a két visszataszító zsarnok, egyszerűen megosztotta az ország területén. A lengyelek választhattak: vagy német náci (Hitler), vagy szovjet bolsevik (Sztálin) uralom alatt élnek. Csakis a legszerencsésebb kevesek menekülhettek el külföldre Románián és Magyarországon keresztül. Negyedmillió lengyel, önként vagy éppen kényszerből, a szovjet megszállási övezet területére menekült.

A Vörös Hadsereg fogságába esett lengyel hívtásos és tartalékos katonatisztek a többiek-től elkülönítették. Úgy gondolták a szovjet hatóságok, ők veszedelmes ellenfeleik lehetnek még nekik. Senki sem hallott többé róluk, noha legalább huszonkétezen voltak.

Köztük volt egy főparancsnok, két tábornok, 24 ezredes, 79 alezredes, 258 őrnagy, 654 százados, hét tábori lelkész, kétszáz pilóta is. Mások mellett, a lengyel foglyok közül kivégezték az értelmiségieket is: háromszáz orvost, húsz egyetemi tanárt, többszáz ügyvédet, mérnököt, és tanárt. A katyni áldozatok között akadt legalább száz lengyel író és újságíró is. Állami tisztviselőket és egyenruhás közalkalmazottakat (rendőrök, tűzoltók, postások) sem kímélték meg. A földbirtokosok és papok közül senki sem menekülhetett meg. Gyalog, marhavagonokban vagy teherautókon vitték el áldozatokat a gyilkosságok színhelyeire. Ez igazi népirtás, emberiség elle-

ni büntett volt. Világos volt Sztálin szándéka: lefejezni, kiírtani a lehetséges lengyel vezetői réteget, a katonai ellenállás magját. A vérengzéseknek magyar áldozata is volt, Korompay Ernő Aladár tartalékos százados, a Varsói Egyetem magyar lektora. A mártírok közt található még a magyar családból származó, de már Lengyelhonban született Oskar Rudolf Kuehnel (1897-1940) hívtásos tüzér tiszt is.

Eltűnésük rejtélye csak azután oldódott meg, mikor a náci 1941 nyarán megtámadták a szovjeteket. 1943 áprilisában fedezték fel a náci a lengyel tömegsírokat a katyni erdőben. Itt és ekkor derült ki, hogy a lengyel katonatisztek, még 1940 áprilisában, Sztálin közvetlen parancsára, az NKVD – a szovjet Belügyi Népbiztosság – alakulatai lemészárolták, fejbe lőtték, kivégezték. Nem volt se tárgyalás, sem nyomozás, csak gyilkosság. Származásukért, neveltetésükért, hitükért és tudásukért végezték ki a katonatisztek.

A lengyelek szerint ez nem csak tömeggyilkosság volt, de el nem évülő, emberiség elleni büntett is. Ezt a szovjet, később az orosz hatóságok mind a mai napig sem hajlandóak a maga teljességében elismerni, hiszen akkor az áldozatok hozzátartozói anyagi és erkölcsi kárpótlásra, az áldozatok rehabilitációjára lennének jogosultak. A vérengzés áldozatainak számos emlékmű és a 2015-ben Varsóban megnyílt Katyni Múzeum állít emléket. Mind a mai napig is akadnak Oroszország-szerte olyan politikai erők, személyek, akik tagadják azt, hogy a katyni vérengzésért az oroszok, s főleg Suztáni a felelős. Ők még mindig a náciakra akarják áthárítani a teljes felelősséget.

A kilencvenes évektől az emléknapiig

A katyni tömeggyilkosság tényét azonban a Szovjetunió csak 1990 áprilisában ismerte el, Gorbacsov alatt. Addig érvényben maradt Sztálin hírhedt, cinikus mondása:

- Hová tűntek a lengyel katonatisztek? Bizonyára elmenekültek Mandzsúriába!

Csak 1994-től kezdve tárták fel a katyni áldozatok sírjait a helyszínen. 2000-ben állították fel az első temetőt a lengyel tiszteknek. A lengyel szejm, vagyis az országgyűlés határozata nyomán, 2007 óta, április 13. a katyni vérengzés áldozatainak emléknapja. Azért ezt a napot választották, mert 1943-ban a németek ezen a napon hozták nyilvánosságra az 1940 tavaszán elkövetett tömeggyilkosságot. A mézárólásról 2007-ben forgatott felkavarró filmet (Katyn címmel) az apja halála miatt személyesen is érintett lengyel Oscar-díjas rendező, Andrzej Wajda.

Ilyen előzmények után került volna sor Lech Kaczyński köztársasági elnök látogatására a mézárólás helyszínén, a tömeggyilkosság 70. évfordulóján. A gépen 7 főnyi személyzet mellett 89 utas repült.

Sűrű köd fogadta a gépet Szmolenszk felett. A katasztrófa szombaton reggel 8 óra 56 perckor következett be (Ez moszkvai idő szerint két órával később történt, 10 óra 56 perckor.) A szerecséltenség a szmolenszki repülőtérrel mindössze 400 méterre játszódtott le. A balesetet senki sem élte túl a repülőgépen.

Eredetileg a szmolenszki reptér katonai bázis volt. Ekkor még nem rendelkezett műszeres, automatikus leszállító rendszerrel sem. Talajmenti, sűrű

köd fogadta a lengyel kormánygépet. A szmolenszki légiirányítók azt tanácsolták a pilótának, próbáljon meg más repülőteret választani: Minszket vagy Moszkvát. Ezt azonban a gépen utazók elutasították. A 36 esztendő parancsnok közölte: az eredeti tervhez tartja magát, megkísérli a leszállást.

A Tu-154-es repülőgép (mint ahogy az egy kormánygéphez illik) kitűnő műszaki állapotban volt, 26 éves kora ellenére is. A gép élettartalma elvileg 25 esztendő volt, vagy 30 ezer repült óra, vagy 15000 leszállás (amelyik hamarabb bekövetkezik). Épp egy esztendővel a katasztrófa előtt ellenőrizték le, újították fel. Így technikai problémának elvileg nem volt szabad bekövetkeznie. Rendszeresen felügyelték, karbantartották a gépet. Elit hajózó személyzet foglalt helyet a gép irányítófülkéjében: Arkadiusz Protasiuk kapitány mellett a másodtiszt és a fedélzeti mérnök, éppúgy, akárcsak a navigátor tapasztalt szakembernek számított. A kapitány csaknem 3500 órát repült már, ennek kétharmadát Tupoljev gépeken. A fedélzeti mérnök csak ilyen típusú gépeken repült.

Az orosz katonai meteorológusok egy már lejárt, meghaladott időjárás jelentést továbbítottak a lengyel kormánygép pilótának, akik nem lehettek felkészülve a valóban rettentően sűrű ködre. A látótávolság nem ezer méter volt, (amennyi kellett volna), hanem legfeljebb ötszáz méter (1600 láb).

Innentől kezdve térnek el egymástól a légi katasztrófa vizsgálata során felvett orosz és lengyel jegyzőkönyvek.

Az első kérdőjel: Volt-e még valaki bent?

Protasiuk kapitány mindössze harmadszor repült parancsnokként a Tu-154-es gépen, így nem volt ebben komoly gyakorlata. Kockázatos volt az elhátározás, hogy leszáll, ámde nem ő maga döntött erről. Két esztendővel a baleset előtt, mikor ugyanazzal a géppel a lengyel kormányküldöttség Tbiliszibe sietett, egy fegyveres konfliktuszónába, botrány tört ki a pilótafülkében. Kaczyński államelnök annak ellenére sürgette a leszállást, hogy 2008-ban még javában tartott a georgiai-orosz háború. Ennek ellenére az akkori kapitány a biztonságos, a tbiliszi céltől legalább 350 kilométerre fekvő azerbajdzsáni Gandza repülőterére szállt le. Emiatt a pilótát az államfő parancsmegtagadással vádolta meg, mint katonai főparancsnok. Protasiuk akkor, mint első tiszt szolgált a repülőgépen. Fél órát késtek a felszállással, emiatt úgy érezhette talán a kapitány, hogy óriási rajta a nyomás, mindenféleképpen szálljon le, bármilyen is az időjárás Szmolenszkben. Hiszen várta őket a katyni megemlékezés.

Az oroszok szerint Kaczyński államfő, mint a hadsereg főparancsnoka, sürgette a leszállást. Be is lépett a pilótafülkébe, és jelenlétével mintegy utasította a pilótát a leszállásra.

Ám a lengyel vizsgálat szerint merőben más történt. Nem az államelnök lépett be (szabályellenesen) a pilótafülkébe, hanem Andrzej Blasik tábornok, a légierő parancsnoka érdeklődött. Ő is csak annyit kérdezett: minden rendben van-e, folytatódik-e a leszállás? A vizsgálat szerint, a hangfelvétel alapján, semmiféle utasítás nem hangzott el a beszélgetés idején. Egy másik személy, a kormány-örtség hölgytagja kitessékelte a tábornokot.

A második probléma: különböztek-e az

irányító rendszerek?

Protasiuk kapitány a sűrű köd ellenére is megkezdte a landolási manővert, ezzel igen kellemetlen helyzetbe hozva a szmolenszki légi irányítást. Nem voltak ugyanis meggyőződve arról, hogy minden simán megy-e majd. Hiszen ők maguk sem beszéltek angol nyelven, noha a légi kommunikáció szaknyelve mindenütt az egész világon az angol. A lengyel személyzetből csak a kapitány, Protasiuk beszélt oroszul, így a rádiós kommunikáció is ráháru. A gép irányítása mellett a navigátor feladatát is el kellett végeznie.

A szmolenszki orosz repülőtér nem rendelkezett a nemzetközi szabványban előírt műszeres vakleszállító rendszerrel sem. (ILS). Helyette még mindig a SZP 50-es jelű rendszert használták, még a szocialista időkben. A két rendszer megfelel ugyan egymásnak, ám az irányítási és a sikló pályajelek felváltva cserélve egymással. A TU 154-eseken egy átkapcsolóval lehet választani a rendszerek között.

A vizsgálatok kiderítették, hogy a két rendszer néhány tíz méterrel eltért egymástól. A lezuhanásakor a lengyel kormánygép majdnem tíz fokkal eltért a futópálya irányától.

Mind az orosz, mind a lengyel kivizsgálók egyetértettek abban, hogy a pilóták a precíziós műszeres megközelítés helyett az irányjel-adókra támaszkodtak, és a magasságot kézzel szabályozva próbálták meg leszállni.

A harmadik dilemma: Mennyire volt elhanyagolt a reptér?

Azt is kiderítették a lengyelek, hogy a szmolenszki repülőtér a radarok megbízhatatlanul működtek, a bevezető irányfények lámpái közül sok egyszerűen kiégett. Minden háromból csak egy működött szabályosan. A bokrok és a fák magasra nőttek. Ezeket a tényeket az oroszok nem is tagadták. A baleset után alig néhány órával, a hibás fényjelzőket kicserélték újakra.

A jelentések szerint úgy néz ki: az oroszok nem akartak tudomást venni róla, hogy az egykor dicsőséges Vörös Hadsereg katonái technikájának jó része nem egyéb ócskavasnál! A lengyelek pedig nem akarták tudomásul venni: ekkora ködben szinte lehetetlen leszállni! (Siettek, hogy pontosan érkezzenek... Megérte?)

A negyedik nehézség: a robotpilóta

Protasiuk kapitány úgy gondolhatta: ad még egy esélyt magának és a robotpilótának, s megpróbál ennek segítségével leszállni Szmolenszkben. A sűrű ködben semmit sem lehetett látni, még az irányfényeket sem. Így, mivel nem volt jól kivehető vizuális azonosító jel, a leszállási rendszer hiányában, kizárólag az irányító torony által megadottakra, és a saját műszereikre hagyatkozhattak.

A terepérzékelő rendszer többször, folyamatosan figyelmeztette a pilótákat a földközelségre, azonban mindhiába. Az ún. fekete dobozok, melyek a pilótafülke hanganyagát és a gép műszaki, repülési paramétereit tárolják, szinte az utolsó pillanatig működtek. Maradt még elegendő üzemanyaguk is, ha kellett volna, akár Moszkváig repülhettek volna.

Másodpercenként 8 méterrel csökkent a gép magassága, a megengedett érték kétszeresével. Am az orosz repülésirányító úgy tett, mintha minden rendben lenne, 12 másodpercig nem szólt a pilótákhoz.

A robotpilóta teljesítette is feladatát, az utolsó

pillanatig működött, csak éppen rossz helyre vezette a gépet. Az orosz beszámolók szerint a gép robotpilótája volt rosszul beállítva, a lengyel jelentések szerint inkább a földi irányítórendszerben volt a hiba. Emiatt nem tudták a pilóták tartani a számukra előírt 100 méteres magasságot. Az utóbbit valószínűsítheti az is, hogy néhány perccel korábban egy IL-76-os orosz repülőgépnek sem sikerült leszállnia a szmolenszki repülőtérre, hiába próbálkoztak kétszer is, teljesen rossz helyre keveredtek, de sikerült még nagy nehezen átstartolniuk.

A gép a talajt még a kifutópálya kezdete előtt érte el. Hozzáért a fák koronájához, ezek legalább 10 méter magasak voltak. A gép tizenöt méterrel a leszállópálya szintje alatt repült. A lengyelek azt állították, hogy a gépet ért ütések nem okozhatott volna törést. A technikában kénytelenek megbízni a repülőgépek pilótái, de a technika el is romolhat...

A baleset

2010. április 10-én, szombaton, magyar idő szerint reggel 8 óra 56 perckor, a sűrű és nem átlátható ködben az alacsonyan szálló Tu-154-es lengyel kormánygép törzset hirtelen faágak kezdtek súrolni. A repülő, mindössze 200 méterrel a cél előtt, nagy erővel a földnek csapódott. Amikor az orr kettévált, az iszonyatos erejű becsapódást a gép fedélzetén tartózkodók közül senki sem élte, élhette túl. Maga a repülőgép pozdorjává tört, a szárnyak és az orr elváltak a géptesttől, a hajtóművek leszakadtak, a gép törzse ketté hasadt, majd kigyulladt. A tüzet alig negyed óra alatt eloltották. A farokrész teljesen megfordult a repülési irányhoz képest. A roncsok fejjel lefelé érkeztek a földre.

Az áldozatokat meglópták

A hatalmas kavardást kihasználva, a baleset áldozatai közül jó néhánynak eltűnt a bankkártyája, s később ezekről vettek is fel pénzt. A vizsgálat kiderítette, hogy a mentésben résztvevő orosz katonák közül négyen hatvanezer rubelnek megfelelő összeget hívtak le. Még néhány jegygyűrűt is lehúztak a lengyel áldozatok ujjairól. Az oroszok elnézést kértek, az OMON, az orosz különleges egységek tagjainak viselkedéséért. A katonákat börtönbüntetésre ítélték.

A baleset kivizsgálása

Dmitrij Medvegyev akkori orosz elnök, azonnal vizsgálatot rendelt el egy Vlagyimir Putyin miniszterelnök vezette különbizottság felállításával. A holttesteket mindjárt Moszkvába szállították azonosítás végett. Mindkét ország külön vizsgálódott, bűnygyként kezelte a balesetet. Minden repülési adatrögzítőt hiánytalanul megtaláltak, felhasználták. Az oroszok zárójelentése háromszáz oldalon keresztül elemezte a baleset körülményeit. A lengyel vizsgálat anyaga viszont meghaladta még az ezer oldalt is. Hat tényező és nyolc körülmény járulhatott hozzá a szmolenszki (katyni) balesethez.

Megvizsgálták a hibalehetőségeket. Köztük azt is, nem voltak-e építési vagy típushibák is a repülőn. Foglalkoztak a szmolenszki repülőtér felszereltségi hibáival éppen úgy, mint ahogy az eszközhibákkal is. Ezek együtt adták a műszaki hibák lehetőségét.

A legénység hibáit is szerbe-számba vették, így derült volna ki, ha fegyelmetlenek lettek volna, vagy a kiképzésük nem lett volna elég alapos.

A lehetséges szabálytalanságokat is megvizsgálták, mind a lengyel földi és repülési személyzet-

nél, de még az orosz földi személyzet tevékenységét is elemezték. Külön gondoltak arra is, hogy nem utal-e valami harmadik fél terrortámadására. Ez utóbbit mind a két fél vizsgálata teljesen kizárta. Feltették a kérdést: Nem lett volna jobb a szmolenszki repülőtér a rossz időjárás miatt egyszerűen bezárni?

A baleset vizsgálati eredményei

Oroszország teljes körű együttműködést ajánlott fel a lengyeleknek a vizsgálat idejére. Hozzáférték igeik minden adathoz és adatbázishoz. Ennek ellenére a lengyelek kifogásolták, hogy nem kapták meg a szmolenszki repülőtér teljes dokumentációját. A lengyelek megőrizték a gépen talált laptopokat és mobiltelefonokat. Pavel Plusnint, a szmolenszki repülőtér aznap ügyeletes orosz repülésirányítóját is kihallgatták. A vizsgálat kizárta a műszaki hiba lehetőségét.

Mind az orosz, mind a lengyel hivatalos jelentés egyetértett abban, hogy a baleset amiatt következett be, mert a repülőgép túl alacsonyan közelített meg a szmolenszki repteret. Túl gyorsan akartak leszállni a rossz légköri körülmények között, túl gyorsan sülyedtek. Nem válaszoltak a figyelmeztetésekre sem. Ezzel indokolatlan kockázatot vállaltak.

Az oroszok szerint hozzájárult a balesetnek az is, hogy a lengyel kapitány, abban az esztendőben, a balesetig egyáltalán nem repült felhős időben, rossz látási viszonyok közt. A lengyel legénység nem ment át más repülőtérre sem.

A vendéglátók szerint csak a lengyel személyzet hibája okozta a katasztrófát.

A lengyelek kritizálták a légikikötő megvilágítását és a légiirányítók hiányosságait is. Felelősekként a reptér műszaki állapotát éppen úgy, mint a repülésbiztonság hiányosságait is. Megjegyezték azt is: a mentési műveleteket eleve késleltetve kezdték meg. A végleges orosz jelentésben a lengyel kifogásokat nem vették figyelembe.

A lengyelek tagadták, hogy a kapitány erős pszichológiai nyomás alatt cselekedett volna. Azt állították, hogy a gépet ért ütések nem okozhatott volna törést. Nem volt a talajjal vizuális érintkezésük sem. A láthatóság mindössze 300-500 méter volt. Szerintük a pilóták téves információkat kaptak az orosz légirányítóktól. A repülőtér vizsgálatának eredményeit az oroszok nem osztották meg a lengyelekkel. Így a véleménykülönbségek a közös vizsgálat ellenére fennmaradtak.

Lengyel kétségek

Néhány dokumentumot és adatot, bizonyítékot és információt hiába kértek, nem kapták meg. A lengyelek szerint a fák és egyéb akadályok magasabbra voltak hagyva, mint azt a szabályok megengedték volna. A baleset után a helyszínen fákat vágtak ki. A radarrendszer kamerája éppúgy megsérült, mint ahogy a hangrögzítők meghibásodtak és a fotóapparátus is megrongálódott a baleset során. A rakomány és a súlymérés eredeti adatait megsemmisítették. A szmolenszki repülőtérre az adott időpontban nem volt orvosi ügyelet. A lengyel és az orosz vizsgálat nem tudott dűlőre jutni a felelősség megállapítása terén: mindkét fél a másiknak rótt fel különböző hibákat.

A baleset helyszínén repülőgép elemeket, alkatrészeket találtak. Az áldozatok személyes holmiját is megtalálták. Emberi csontmaradványokat is felfedeztek. Mégsem végeztek az oroszok ásatásokat, ahogy a lengyelek kérték, noha más dolgok is előkerülhettek volna még. A sajtóban folyama-

tosan szivárogtak ki az új és még újabb, egymásnak is gyakran ellentmondó információmorzsák.

A lengyel politikai, szellemi és katonai elit semmisült meg

Mégsem ez volt a legdrámaibb, hanem az embervesztés. Az, hogy egy ország vezetői közül, egyszerre, ennyien haljanak meg, egyszerre, egyetlen balesetben, példa nélkül áll a világ történetében. A Tu-154-es repülőgépen összesen 89 utas kapott helyet. Mellettük 7 fős személyzet repült még, közülük három légiutas-kísérő. Velük tartottak a lengyel kormányfő tagjai is, kilencen, köztük egy hölgy.

Ugyancsak a gépen tartózkodtak még a szejm (a lengyel képviselőház) kormánypárti képviselői közül egytucatnyian, köztük a Szejm alelnöke. A felsőház, a szenátus tagjai közül hárman haltak meg, így a Szenátus alelnöke is. Az Elnöki Kabinet emberei közül hárman kísérték el a repülőútra főnöküket. Félutcat minisztériumi tisztségviselő ült a gépen (a külügy, a nemzetbiztonsági, a kulturális, a honvédelmi minisztérium rangos tagjai, államtitkárai). Öt miniszter és több államtitkár, vagy helyettes államtitkár osztozott sorsukban. A katyni tömegmészárlás lengyel áldozatainak családait képviselő is ott voltak a repülőn, rokonok és leszármazottak egyaránt.

Lech Kaczyński lengyel köztársasági elnök éppen úgy meghalt, mint a felesége, Maria asszony. Velük tartott Ryszard Kaczorowski, a londoni második világháborús lengyel emigráns kormány utolsó elnöke is. Ő volt a legidősebb az áldozatok közt, a maga 91 évével. A legfiatalabb áldozat egy légiutas-kísérő volt, aki 23 évesen vesztette életét a balesetben. Huszonnégy nő mellett a többi 72 áldozat férfi volt.

Több mint negyven politikus és főtisztviselő se élte túl a repülő lezuhanását. A gépen utazott Stanisław Nalecz-Komornicki, az egykori Pólyás hadapród, a varsói felkelés hőse, résztvevője, krónikása, a honvédelmi minisztérium államtitkára, akinek magyar nyelven is jelentek meg művei. Az áldozatok közt akadtak szakszervezeti aktivisták is a Szolidaritásból.

A gépen utazott a lengyel nemzeti emlékhelyek védelmére létrehozott bizottság főtágra. Olyantársadalmi vezetők szenvedtek halálos balesetet a Tu-154-esen, mint a lengyel állampolgári jogok biztosa, vagyis az ombudsman; a Lengyelek Világszövetségének elnöke; a Lengyel Nemzeti Bankelnöke; a Lengyel Nemzeti Emlékezet Intézetének vezetője; a Lengyel Olimpiai Bizottság elnöke.

A repülőgépen szenvedett balesetet, vesztette életét a Lengyel Köztársaság Fegyveres Erőinek legfőbb vezetője közül hat: a főparancsnok (maga a köztársasági elnök), a lengyel vezérkari főnök, és mind a négy fegyvernemi parancsnok. (A hetedik katonai méltóság, vagyis a honvédelmi miniszter nem utazott a gépen.) Életét vesztette mind a légierő, mind a haditengerészet, de a szárazföldi erők és a rakétacsapatok, ám még a különleges erők parancsnoka, éppen úgy, mint ahogy a varsói helyőrség vezetője is. A lengyel hadsereget szinte szó szerint „lefejezték”.

A tábori lelkészi szolgálat legmagasabb rangú tagjai szintén az utasok között voltak és életüket vesztették, több más katonai vezetővel együtt. Meghalt a római katolikus egyház tábori püspöke, az ortodox görögkeleti érsek (szintén tábori püspök), az evangélikus egyház feje, tábori lelkésze, sőt még a legfőbb zsidó tábori rabbi (lelkész) is.

Mivel nem utazott a szerencsétlenül járt repü-

lőgépen, ideiglenesen a Szejm, az alsóház ellenzéki elnöke, Bronisław Komorowski vette át az államfői feladatokat. Ő volt a protokoll szerint, a legmagasabb rangú lengyel, aki Lech Kaczyński elnök helyére léphetett. Ezt a lépést a másik életben maradt kormánytag, a lengyel honvédelmi miniszter is támogatta, mint ahogy Donald Tusk miniszterelnök is. Hatvan napon belül választást kellett tartani az országban.

A hazai reakciók

Donald Tusk lengyel miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy a balesetről készült orosz jelentés elfogadhatatlan, mert a dokumentum hiányos és/vagy tévedéseket tartalmaz, ezért végkövetkeztései megalapozatlanok. „A mai világ még nem látott ilyen tragédiát” – mondta.

Lech Walesa, a Szolidaritás egykori vezetője, a volt lengyel köztársasági elnök szerint: „Hetven éve Katynban a szovjetek likvidálták a lengyel elitet. ma az a lengyel elit halt meg ott, akik azért utaztak oda, hogy az 1940-ben megölt lengyelek előtt leróják kegyeletüket.”

Hasonlóan foglalt állást még Aleksander Kwasniewski volt lengyel elnök is, aki könnyeivel küszködve, szintén nehezen uralkodott magán: „Az egy elátkozott hely. Beleborzong a gerincem!” – mondta Lech Kaczyński elődje. „1940-ben a háború előtti Lengyelország elitjét gyilkolták meg ott, most ott halt meg a Harmadik Köztársaság elítélte” – válaszolta az újságíróknak keserűen Kwasniewski.

A politikusok mellett az egyszerű emberek is megdöbbenéssel hallották a híreket. Az országban virrasztásokat tartottak, éjszaka is megnyitották a templomokat a hívek előtt, akik imádkozni kezdtek az áldozatokért. Másnap, vasárnap reggel, mindenütt harangzúgással emlékeztek meg róluk. A szirénák is megszólaltak.

Varsóban, a lengyel fővárosban szintén heves reakciókat váltott ki a tragédia híre. A lengyelek spontán gyülekezni kezdtek, virágerdő és gyertyasokaság borította el a köztársasági elnöki palota kerítését. Egyhetes nemzeti gyászt rendeltek el. A zászlókat félárbórcra eresztették. A sportrendezvényeket elhalasztották, a koncerteket lemondták. Április 17-én, hét nappal a katasztrófa után Varsóban, a lengyel fővárosban emlékművet avattak, és két perces csenddel emlékeztek meg az áldozatokról. lengyel cserkészek hatalmas, fából ácsolt keresztet állítottak fel az Elnöki Palota előtt. Legalább hatvan másik lengyel városban tartottak megemlékezést.

Amikor Kaczyński elnök és a többiek maradványait hazahozták Szmolenszkből, teljes katonai tiszteletadás mellett temették el őket. A temetési szertartást a lengyel állami televízió élőben, egyenes adásban közvetítette. Mérések szerint 13 millió lengyel látta a temetést. A beszámolók szerint mintegy százötvenezer tömeg vett részt személyesen a szertartáson.

Kaczyński elnök és felesége holttestét a krakói Wawelbe szállították, ahol a lengyel uralkodók és hősök koporsóit őrzik, mind a mai napig is. Itt kapták meg örök nyughelyüket. A krakói érsek temette el őket. Közben katonák álltak díszsorfalat az úton. Három díszlövés hangzott el. Minden egység képviseltette magát a szertartáson, a legmagasabb egyházi méltóságok mondtak ökumenikus imát értük.

A czestochowai pálos kegyhelyen, a jasnagórai Szűzanya csodatévő kegyképén helyezték el a lezuhant Tu-154-es repülőgép egy kicsiny darabkáját. Így állítottak emléket a Fényes Hegyen, a Fekete

Madonna híres ikonján, a szerencsétlenség lengyel áldozatainak. A Hála és Szeretet Fogadalmi Ajándéka nevű ruhán talált helyet az ereklye a Nemzet Oltárán. Zarándokok milliói fedezhetik fel a relikviát. Úgy ismerik, mint a Lengyel Nép Szenvedése és Reménye szimbólumát. Az áldozatok tiszteletére különleges emlékművet állítottak fel a bazilika bejáratánál. Névsoruk fekete gránit epitáfiumot, jelképes sírfeliratot kapott. 2012. május 3-án mutatták be, szentelték fel.

A külföldi reagálások

Az orosz vezetők, élükön Medvegyevvel és Putyinnal nagyon hamar, a lehető leggyorsabban fejezték ki a részvételüket a lengyel nemzet felé. Ez a gyorsaság a korábbi lengyel-orosz viszonyhoz képest mindenképpen meglepő volt. „Katyn még több áldozatot követelt!” – fogalmazták meg. Az orosz együttérzést a lengyelek maguk kedvezően fogadták.

Az orosz állami televízióban levetítették a Katyn című Wajda-filmet az 1940-es mézszárlásokról. Becslések szerint százmillió tévénéző látta az adást.

Nicolas Sarkozy francia elnök szerint a lengyel elnök „igazi hazafi volt, aki egész életét az országának szentelte”.

Az Európai Unió vezetői szintén fejtegették az áldozatok előtt. A legkülönbözőbb pártok egységesen fejezték ki együttérzésüket a történet miatt.

Hillary Clinton, az USA képviselőjében, koszorút helyezett el a katyni keresztnél.

A lengyel nagykövetségeken és konzulátusokon szintén rengetegen rótták le a kegyeletüket. 96 ország és 13 nemzetközi szervezet fejezte ki részvétét a lengyelek felé. Huszonhárom ország hirdetett gyásznapot a szmolenszki légi katasztrófa emlékére, nemcsak Európában, de a világ számos más pontján is. A sokmillió külföldön élő lengyelhazafi emlékművet rendezett több helyen is, éppen úgy kinyilvánítva a részvétét, mint ahogy azt a lengyel származású emberek nagy csoportjai Ausztráliától Amerikáig, Afrikától Ázsiáig, északon és délen, keleten és nyugaton egyaránt megtették. Sokszáz emlékművet állítottak fel a világ minden részén.

A magyar vélemények

A katasztrófa nyomán, Magyarországon is nemzeti gyásznapot rendeltek el. A magyar újságok, napilapok és hetilapok, szakmai kiadványok és a bulvársajtó is mind beszámoltak a szmolenszki légi katasztrófáról.

Sólyom László magyar köztársasági elnök a budapesti lengyel nagykövetségen személyesen fejezte ki részvétét Kaczyński elnök halála miatt.

Bajnai Gordon miniszterelnök a kormány nevében arra kérte a magyarokat, hogy másnap, április 11-én, vasárnap déli 12 órakor kétperces néma főhajtással emlékezzenek az áldozatokra. Együttal Lech Kaczyński temetésének napját nemzeti gyásznappá nyilvánította, hangsúlyozva a lengyel-magyar barátság történelmi gyökereit.

Orbán Viktor, az akkori, ellenzéki Fidesz vezetőjeként szintén méltatta beszédében a lengyel elnök érdemeit. A lengyel-magyar testvérvárosi kapcsolatokban is megemlékeztek az évfordulóról. Magyarországon szintén lerótták tiszteletüket és kegyeletüket a megemlékezők a lengyel nagykövetségen. Az eltelt tíz esztendő alatt megszorodott a katyni kettős katasztrófa emlékére állított emléktáblák, szobrok, egyéb műal-

kotások száma a fővárosban és vidéken egyaránt. (Óbudán park és emlékmű viseli a katyni áldozatok nevét, Tatabányán és Győrben is emlékmű áll.). A magyar katolikus szerzetesrendek közül a pálosok külön emlékmisét tartanak esztendőről esztendőre, a repülőgép-balesetre emlékezve a Sziklatemplomban.

Hatása a világkultúrára

A National Geographic nevű televízió-csatornának van egy sikeres sorozata: Mayday címen. Magyarországon ez a műsor Légikatasztrófák elnevezéssel kerül adásba. Már 2013-ban külön dokumentumfilmet szenteltek a sorozat alkotói a szmolenszki légi katasztrófának. Ám ők csak és kizárólag az orosz jelentésekre támaszkodhattak, a lengyel kétségeket meg sem említették. A repülőgép lezuhanása számos film és színházi előadás, zenemű és irodalmi alkotás ihletője lett. Legalább három színdarab született a témáról. Dokumentum- és játékfilmek (legalább húsz darab), komolyzenei előadások és operák, egy georgiai szimfónia és rocklemez, internetes cikkek és fórumok, tudományos könyvek és szépirodalmi művek, alkotások dolgozták fel a katyni (szmolenszki) tragédiát. emlékbélyegeket és emlékermeket adtak ki az az áldozatok tiszteletére. Tudósok és szakemberek működtek közre a baleset okainak megállapításában, lengyel és orosz részről egyaránt. Mind a mai napig is érezhető az érdeklődés, s nemcsak Lengyelországban, de a világ más részein is.

Összeesküvés-elméletek: merénylet vagy szándékos szabotázs?

Bármilyen lehetetlen állítás is első pillanatra a feltételezés, mégsem lehet teljesen elutasítani.

Ám a szándékos szabotázs lehetőségét mindjárt el lehet vetni, hiszen senkinek sem fűződött hozzá semmiféle érdeke, sem orosz, sem pedig lengyel oldalon. Még akkor sem, ha ismerjük a „hagyományos lengyel-orosz barátság” tényeit.

A merényletet is ki lehet zárni az okok közül, hiszen modern demokratikus államban, még egy ilyen méretű, ennyi nevezetes áldozatot követelő szerencsétlenség sem béníthatja meg teljesen az állam hatalmát és életét. Új vezetőket választanak és minden megy tovább...

Ugyanakkor azt sem szabad elfelejteni, hogy Oroszországban vannak olyan emberek, mind a mai napig is, akik alig titkolt nosztalgiával tekintenek a volt Szovjetunió hatalmára, s az egykori lenini (sőt akár a sztálini) út sikereiről ábrándoznak. Nekik Gorbacsov áruló, aki felbomlasztotta a szocialista világrendszert. Számukra a külföld egyszerűen csak ellenség! Oroszországban, ahol a társadalmi olló, a sok évtizedes egyenlősítés ellenére, igencsak szétnyílt, egyszerűen bármi elképzelhető. Talán még az is, hogy egy kiszuperált, elfuserált, megcsömörlött, alkoholtól fűtött technikus egyszerűen felcserél két vezeték.

Nem véletlenül jelentek meg a baleset feltutacnyiadik évfordulója környékén új hírek is. Ezek szerint a jelenlegi lengyel kormány által létrehozott bizottság 2016-ban új, még le nem zárt vizsgálatot indított. Ennek során arra jutottak, hogy a gépen egy vagy több - ismeretlen eredetű - robbanás történt. Állítólag a közelben tartózkodó lengyelek két robbanást is hallottak, még a gép lezuhanása előtt. Az egyik a ballaszttartály robbanása volt, a második pedig az utastérben következett be. Az első robbanás megsemmisítette a középső szárny bal oldalának egy részét, a tartókkal és a bordákkal együtt. Ugyanez a robbanás pusztította el a bal oldali ajtót is. A gép többezer darabra esett szét. A robbanási hullám is pusztított. A padlólemez kifelé görbült el. Azt is látták, hogy az előírt száz méteres magasság helyett, mindössze

alig 50 méter magasan repültek. Szerintük a gép a levegőben semmisült meg. Az oroszok a maradványokat a szabadban tárolták, így azok elvesződtek, megsemmisültek. Nem végeztek el laborvizsgálatokat sem. Hat áldozat testét összecserélték, őket rossz sírba temették el. Gyenge volt a biztonság is, hiszen a roncsokkal és az áldozatok tárgyaival kereskedtek is Szmolenszkben az oroszok.

A testület ügyészségi eljárást kezdeményezett a 2010-2011-ben működő lengyel vizsgálóbizottság ellen, a többi közt azzal a gyanúval, hogy bizonyítékokat hamisított, tüntetett el. Tavaly az Európa Tanács határozatot fogadott el, amely arra szólítja fel Moszkvát, hogy a lezuhant repülőgép roncsát szolgáltatssa vissza Varsónak.

Lengyelország az utóbbi években többször is hiába kérte az eredeti feketedobozok és a géproncs visszaadását Oroszországtól. Moszkva ezt hivatalosan még mindig folyamatban lévő oroszországi bünyüvi vizsgálat lezárásától tette függővé. A baleset aktáit is zárolták a katonai levéltárban, senki sem tekinthet beléjük.

Egyes újságok még azt a megállapítást is megkockáztatták, hogy a repülőgép szárnyain és a kabinban, a roncsokon, robbanóanyagok nyomaikat mutatták ki a vizsgálatok. Egyes áldozatok ruháiban TNT- robbanószer nyomokat találtak. Ezt a hivatalos szervek, mind lengyel, mind pedig orosz részről egységesen elutasították.

Ismét és ismét felmerült a politikai merénylet, háborús bűncselekmény, puccskísélet lehetősége. A lengyelek egyharmada hajlik arra, hogy nem minden tény tisztázott még.

Mindenkinek megvan a maga véleménye a légi katasztrófáról, és szokás szerint, ezek egy cseppet sem egyeznek meg egymással. Még nagyon sok időnek kell elteltie ahhoz, hogy a szmolenszki (katyni) légi katasztrófa ügye végre nyugvópont-ra jusson. Hiszen még csak alig tíz esztendő tel el a baleset óta.

Fotó: Internet

Balla Zoltán

Kérdések és válaszok

Interjú Zilahy Vandával

„Eddig az író táborok alatt viszonylag meghúzódtam a háttérben, nem igazán születtek olyan verseim, amikkel kitűnhettem volna. Idén úgy érkeztem Hajdúböszörménybe, mintha hazatértem volna, mindenkivel próbáltam beszélgetni, olyan barátságokat kötöttem, amelyek – minden közhely nélkül – egy életre szólnak. Számomra még most is hihetetlen, hogy annyi tehetséges, olvasott, fiatal költő szerzeménye közül, pont az én versemet választották ki. Sajnos nem lehettem ott a díjátadón, de amikor megtudtam, hogy én nyertem el a közönségdíjat, elsírtam magam. Egészen addig maximum barátok vagy tanárok, esetleg a családom elismerő szavait kaptam, amelyekkel én teljesen elégedett is voltam, de az, hogy hozzáértő korombeliek vélték úgy, hogy én ezt megérdemlem... eszméletlenül hálás vagyok érte.” – nyilatkozta Vanda.

De vegyük sorra, honnan és milyen tarsolyal jutott idáig a fiatal, mindig mosolygó, mozgékony, nyílt, őszinte, tehetséges, szeretet-gazdag és szeretetre méltó lány?

Mi a legkedvesebb hobbi, amit kicsi korodtól kedvelsz?

Hároméves koromban kezdtem el táncolni, azóta a tánc az életem része.

Hol és milyen nevű középiskolába jársz? Ki a kedvenc tanárod és miért? Mit adott neked a középiskola (tanulásban, ismeretekben, kapcsolatokban)?

A Debreceni Fazekas Mihály Gimnázium végzős tanulója vagyok, magyar-francia két tanítási nyelvű szakon. A gimis évek alatt rengeteg új barátot, sok tapasztalatot, koffein-túladagolást és számos idegösszeroppanást szereztem. (Huncut mosoly az arcán.) Viccet félretéve, tényleg pozitív élményeket nyújt nekem a középiskola. Majd érettségi után lehet, máshogy nyilatkozom. A kedvenc tanáraimat nehéz lenne felsorolni. Talán a volt fizikatanáromat emelném ki, aki humorérzékével és bámulatos szaktudásával hamar megszerettette magát az osztállyal.

Milyen egyetemre és milyen szakra akarsz jelentkezni?

Jelen pillanatban (ez napról napra változik) a Debreceni Egyetem BTK pszichológia szakára szeretnék jelentkezni.

Mely korodtól érdeklődsz komolyabban a magyar irodalom iránt?

Kicsi koromban is szerettem verseket tanulni, könyveket olvasni, de igazán középiskolában kezdtem komolyabban foglalkozni az irodalommal.

A szűkebb vagy tágabb családban van-e valaki, aki írt vagy ír ma is?

Apai ágról nagymamám gyönyörű verseket ír. Emellett a 11 éves unokahúgomnál mutat-

Zilahy Vanda fotóját Major Adrienn készítette.

kozik most kivételes tehetség – elkezdett verseket, meséket írni. Rajtuk kívül nem tudok senkiről, aki írna.

Ki a kedvenc klasszikus és kortárs író?

Hogy őszinte legyek, prózában annyira nem vagyok járatos. Klasszikusok közül H. C. Andersen és Benedek Elek meseírókat tudom említeni. Kortársak közül egyértelműen J. K. Rowling, E. L. James és Stephenie Meyer írók a kedvenceim.

Ki a kedvenc klasszikus és kortárs költő?

Erre is nehéz lesz válaszolni, mert nagyon sok kedvencem van. Klasszikusok közül Radnóti Miklós az, akinek a legtöbb versét olvastam és megszállott rajongója vagyok. Kortárs költők közül Kemény Istvánt és Németh Zoltánt emelném ki. Amikor először vettem részt az író táborban és megláttam, hogy a Kemény István is ott van, nehéz volt nem odaszaladni hozzá autogramot követelni.

Király Jenő: Tél az udvarban

Részt vettél-e vers- és/vagy prózamondó versenyen/versenyeken? Ha igen, milyen helyezést értél el ezen/ezekén? Önként jelentkeztél ilyen versenyre vagy tanári biztatásra?

Kicsi koromban rengeteg ilyen versenyre mentem tanári javaslatra, általában nagyon jó eredményeket értem el. Középiskolában egyszer elmentem egy francia versmondó versenyre, ahol saját francia nyelvű verssel szerepeltem és szintén nagyon szuper eredményt értem el.

Milyen írótáborokban voltál eddig?

Eddig még csak a Hajdúböszörményi Írótáborban voltam, de ott sokszor. Az első alkalommal a magyartanárom biztatására, utána egész évben alig vártam, hogy július legyen és mehessek újra.

Mit adott neked a Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör által 2020 nyarán szervezett Hajdúböszörményi Írótábor (A HÍR)? Meglepett-e, hogy a verseddel „Közönség-díjas” lettél Bösözörményben?

Eddig a táborok alatt viszonylag meghúzódtam a háttérben, nem igazán születtek olyan verseim, amikkel kitűnhettem volna. Idén úgy mentem oda, mintha hazatértem volna, mindenkiel próbáltam beszélgetni, olyan barátságokat kötöttem, amelyek –minden közhely nélkül– egy életre szólhatnak. Számomra még most is hihetetlen, hogy annyi tehetséges, olvasott, fiatal költő szerzeménye közül, pont az én versemet választották. Sajnos nem lehettem ott a díjátadón, de amikor megtudtam, hogy én nyertem el a közönségdíjat, elsírtam magam. Egészen addig maximum barátok vagy tanárok, esetleg a családom elismerő szavait kaptam, amelyekkel én teljesen elégedett is voltam, de az, hogy hozzáértő korombeliek vélték úgy, hogy én ezt megérdemlem... eszméletlenül hálás vagyok érte.

Ki figyelt fel először költői/írói vénádra? Mit tanácsolt neked leginkább a „felfedező”? Van-e mentorod?

A volt magyartanárom és osztályfőnököm, Fegyverneki Gergő figyelt fel rám, amikor beke-rültem a gimibe. Rengeteg biztatást és támogatást kaptam tőle, neki köszönhetem, hogy a plüss macimon kívül másnak is meg merem mutatni a verseimet. Mentorom jelenleg nincsen.

Ezek szerint a versírás, a költészet áll közelebb hozzád?

Egyértelműen a versírás. Mindig is jobban szerettem lírával foglalkozni.

Hol jelent/jelentek meg eddig írásod/írásaid?

Néhány éve megjelent egy versem az iskolai évkönyvben és nekem már ez is hatalmas siker volt, azonban az első komolyabb publikáció idén októberben volt, amikor a Hajdúsági Tükör megjelentette a táborban írt díjnyertes versemet. Amikor Balla Zoltán szerkesztő megkérte azzal a kérdéssel, hogy lehozhatják-e a versem az újságban, én el sem akartam hinni. Pont osztálykiránduláson voltam és az összes barátom elkezdett tapsolni és gratulálni. Szokás szerint, itt is elsírtam magam.

Milyen társzművészeti ág érdekel (tánc, színház,

film, festészet, zene)?

Mint ahogy azt korábban említettem, három évesen kezdtem táncolni. Egészen tizenhét éves koromig akrobatikus mazsoretteztem. Sajnos egészségügyi okok miatt abba kellett hagynom a táncot, azonban képtelen voltam tőle teljesen megválni, így elkezdtem tanítani. Immár két éve vagyok táncotár annál a tánciskolánál, ahol én táncoltam kicsi korom óta.

Mi érdekel a legjobban? Mi akarsz lenni?

A pszichológia érdekel nagyon, ezen belül is a gyermekpszichológia. De ez még változhat, tekintve azt, hogy évente változnak az ezzel kapcsolatos döntéseim, elképzeléseim.

Gondoltál-e már arra, hogy költő szeretnél lenni?

Természetesen eljátszottam a gondolattal, de szerintem ahhoz nem vagyok elég tehetséges.

Mennyire érzed magad határozottnak? Mennyire vagy nyitott a nagyvilág, a környezeted és kortársaid felé?

Úgy gondolom, meglehetősen határozott vagyok. Mindig kiállok az igazamért, mindig megvédem az ártatlanokat, és ha módomban áll, igazságot szolgáltatok annak, aki valóban megérdemli. Extrovertált személyiségnek tartom magam, szeretek beszélgetni, új embereket megismerni.

Mennyire vagy céltudatos/célratörő a tanulásban és a munkádban?

Szüleim kicsi koromtól fogva úgy neveltek, hogy mindig legyek szorgalmas és ne adjak ki félkész munkát a kezem közül. Ez akkor is így volt és most is így van, kicsit már át is lendültem a ló másik oldalára. Sokszor betegesen törekszem a tökéletességre, ami nem feltétlenül lenne baj, de az a bizonyos megfelelési kényszer is hozzátársul, ami miatt olykor kiborulok.

Milyen idegen nyelvet/nyelveket beszélsz? Van-e kedvenc közülük?

Angolt, franciát folyékonyan beszélek, illetve tanultam orosz is néhány hónapig, amit most újra szeretnék kezdeni. A kedvencem egyértelműen a francia, egyszerűen gyönyörű nyelv.

Vannak-e külföldi diákbarátaid? Levelezel-e velük és van-e cserekapcsolatod?

Az egyik legeslegjobb barátom és családja évekként elelőtt kiköltözött Hollandiába, velük tartom a kapcsolatot, de igazán külföldi, nem magyar nyelvet beszélő barátom nincs.

Melyik emberi tulajdonság a legdominánsabb számodra az alábbiak közül: igazmondás, becsületesség, mások tisztelete, szeretet, barátság?

Könnyű útnak tűnik, de a szeretetet választom. Nem azért, mert a többi nem lenne kedves fogalom számomra, hanem azért, mert próbálok minél több szeretetet sugározni azoknak, akik közel állnak hozzám, sőt néha idegeneknek is. Mindig törekszem arra, hogy szeretetteljes kisugárzással jelenjek meg, mert ez egy bizonyos biztonságérzetet nyújt az embereknek, könnyeb-

ben bízhatnak meg bennem. Mit jelent számodra a hit?

Úgy gondolom, a hit egy olyan megfoghatatlan eszköze az emberiségnek, amelyet felhasználva, amelybe kapaszkodva nagyon sok erőt nyerhetünk. Én személy szerint nem vagyok vallásos. Én nem hiszek Istenben, sem Buddhában, sem Zeusban, sem senkiben. Nem szoktam templomba járni, nem imádkozom, nem olvasom a Bibliát és ettől még nem vagyok romlott ember. Én nem ítélek el senkit a vallása miatt (és más miatt sem), soha nem állok le vitatkozni a vallásról, mert ez nem egy olyan dolog, ami bárkinél is megkérdőjelezhető. Egy hitetlen számára ugyanannyira érthetetlenek a hívők, mint fordítva. De nem kell bántani egymást, nem kell vitatkozni Isten létezéséről, mert mindenki abban hisz, ami neki megnyugvást nyújt. (Elkomolyodik.)

Sok sikert az egyetemi felvételihez! Kívánom, találd meg a személyedhez legtesthezállóbb hivatást, foglalkozást. S nagyon bízom abban, hogy az irodalom is jelen lesz életed fontos pillanataiban.

Zilahy Vanda

Falusi fosztogató

szóközt köpsz rám

teljesen túlderivált függvényként

viselkedsz

nem először hajszoltad belém magad

szétfoszlok

pánikkapukat nyitogatsz nem figyeled

a húzni felíratot

csak ha rólam van szó

nálam felejtettél egy félbehagyott

beszélgetést

kettőt osztasz nullával

volna hozzáférni a már akkor is jelentős kőolaj-forrásokhoz. Hitüket tüzzel-vassal terjesztették, békésen ugyanis nem ment.

Az oguz-törökök a 11. században hódították meg a Kaukázus egyes vidékeit. Ők voltak azok, akik keresztény: georgiai és örmény szomszédjaik ellen leginkább fenekedtek. Talán kevesen tudják, hogy az egyiptomi mamelukok csaknem kétharmada a Kaukázus vidékéről származott, rengeteg volt köztük a keresztény származású georgiai fiatal, az örmény eredetű kamasz, sok belőlük Aghvank területéről való sülvény volt. Ezeket a rabszolga-kereskedők, az emberkufárok, a lélekcsiszárok, az idegen kalmárok hurcolták el otthonaikból.

Az oguzok hatalmát a mai Azerbajdzsán területén, Dzsingisz kán mongol és tatár harcsohainak megjelenése döntötte meg 1221 és 1223 között. Szübötej-batur és Dzsebe nojon parancsára porig rombolták az ország erődtímeit. Végül 1236-ban pusztították el teljesen a Kaukázust a mongolok és tatárok. Két államuk, hordájuk: az Aranyhorda és a perzsiailkánok birodalma másfél évszázadig harcolt, küzdött egymással, hogy eldönthesse végre: kié a gazdag hegyvidék? A legnagyobb csapást és veszedelmet mégsem ők, hanem Timur Lenk, azaz a hírhedt Tamerlán hódításai, rabló hadjáratai hozták a Kaukázusra. A közép-ázsiai eredetű, török-mongol hadvezér, a sánta és félvak hódító egész koponyahegyeket, piramisokat rakatott a georgiaiak és örmények meg az azeriek fejeiből.

A Szemek Oszlopának legendája

Egyszer egy nomád lovascsapat érkezett meg Derbent kapuja elé. Lehetnek akár törökök vagy perzsák, mongolok vagy tatárok is. Erősek voltak, rengetegen voltak, a védők pedig kevesen. S a csapat vezetője beüzent:

- Át akarunk kelni a városfalon.

- Ez rendben is van, ámde kössék be a szemüket, hogy ne lássák meg a városlakók vagyionát. – üzenték vissza a védők támadóiknak. A nomádok elfogadták a feltételt, csak akkor engedték be őket, amikor látták, hogy a szemük el van takarva. De ahogy mindenki a falon belül volt, letépték kendőiket. Az ellenálló városlakókat megölték, és a nomád csapat vezére megszólalt: - Amiért bekötött szemmel kellett bejőnnünk a városotokba, halált érdemeltek! De mert végül beengedtetek, megkíméllek titeket! A sérelemért azonban bosszút kell állnunk! A parancsom: Egy fertályóra múlva minden városlakó jöjjön elő, hogy az egyik szemét kinyomhassuk. Aki nem jön elő önként, azt is felkutatjuk, de neki mindkét szeme bánja majd az engedetlenségét! Így is tettek. A kinyomott látószerveket a városlakókkal temették el, a Szemek Oszlopa alá. Az obe-liszik majd nem két méter magasra nyúlik.

Karabahi meteorológia

Reggel közli a jereváni rádió az időjárás-jelentést a hírekben Karabah vidékén: Északon havazik, északnyugaton köd van, északkeleten sűrű eső esik, keleten fúj a szél, nyugaton száraz az idő, délkeleten nagy a hőség, délnyugaton szárazság van, délen virágozik a barack. A hegyekben már készülnek a hidegre a pásztorok, a dombokon a szüretre várnak még, az alföldeken most kezdenek hozzá majd a betakarításhoz, Tél és tavasz, nyár és ősz, száraz és nedves évszak egyszerre, egyetlen megyényi területen!

Szulejmán szultán nemcsak Mohácsnál győzött

Ekkoriban, nem sokkal a mohácsi csata után, 1531-ben jelentek meg először a Kaukázusban a magyar történelemből oly jól ismert oszmán-törökök, uralkodójukkal, Szulejmán szultánnal az élen. Ellenfeleik nem voltak mások, mint a Szeleveida-birodalmat megalapító síita perzsák. Őket a szunnita oszmánok kizilbas (vörösfejű) néven gúnyolták, vörös színű fejfedőik miatt. Sokat háborúztak egymással, mind egyik szeretne volna elfoglalni a teljes hegyvidéket a másiktól. Vonzotta őket a zsákmány, a rengeteg kőolaj. A keresztényeket mindkét fél egyaránt pusztította, ott, ahol csak érte. Ekkoriban olvadtak be végleg, tűntek el végképp a kaukázusi albánok is, veszítették el önálló nyelvüket és vallásukat.

Időnként a törökök egészen a Kaszpi-tengerig is eljutottak fegyvereikkel, ám tartósan csak Georgiát és Örményországot sikerült meghódítaniuk, Karabah vidékét és Azerbajdzsánt sokáig sohasem. Végül mit tehettek volna egyebet, megosztották a területen. A keleti rész az azeriek földje, a perzsáké lett, a nyugati rész pedig az oszmán-törököké.

Mind egyik hódító hatalom igyekezett vazaluszokat gyűjteni magának, így a központi hatalom teljesen szétesett. Húsz kánság és öt szultánság mellett öt hercegség jött létre, köztük a Karabahi Kánság is, de egyik sem volt független és szabad, önálló állam.

1721-ben új nagyhatalom jelentkezett be északról a Kaukázusért, az orosz cárok birodalma. Nagy Péter seregei ugyan mind az oszmánokat, mind a perzsákat legyőzték, de a szabadságszerető hegylakókkal nem boldogultak. Az orosz cárok folytatták tovább előrenyomulásukat a hegyekben, de csak százötven esztendőnyi véres harc árán sikerült végül legyőzniük a kaukázusi népeket, törzseket, 1878-ra. Legádázabb ellenfeleik a csescsenek és dagesztániak voltak, Samil imámmal az élen, kik másfél évtizedig küzdöttek az oroszok ellen.

Amikor Sztálin a pokolból visszainteget

Az I. világháború idején az ifjútörök politikai vezetők, vagyis Enver pasa, Talaat pasa és Dzsemál pasa parancsára legalább másfélmillió örményt mészároltak le az Oszmán Birodalom területén. Még az örmény templomokat, műemlékeket sem kímélték meg,

Az 1917-es orosz forradalom hírére a teljes Kaukázus mozgolódni kezdett. Amint lehetett, egymás után alakultak meg a különböző népek független államai. Karabah örmény népe is kinyilvánította csatlakozási szándékát Örményországhoz. A karabahi azeriek is kapcsolódni szerettek volna Azerbajdzsánhoz. Azonban nem erősödhetek meg ezek az új, független államok, mivel első dolguk volt egymás ellen fordulni.

A Grúz Mensevik Párt polgári állama fegyverrel harcolt az örmény nacionalista Dasnakcutjun Párt vezetése ország ellen, területeket követelve. Az azerbajdzsáni világi Egyetértés Párt (Musszavat) kormánya fellépett a karabahi örményekkel szemben is, akik ragaszkodtak az örmény államhoz való csatlakozáshoz. Még a grúzok és azeriek is összevesztek egymással. Kivétel nélkül minden egyes háborús fél dühös rombolásokat és véres etnikai tisztoga-

tásokat hajtott végre, saját vagy a másik ország területén.

Így fordulhatott elő: a bolsevikok mindhárom kaukázusi köztársaságot könnyedén meg tudták szállni, el tudták foglalni. 1921. július 5.-én a bolsevik nemzetiségügyi népbiztos felülvizsgálta azt a saját korábbi határozatát, mellyel addig Nahicseván és Karabah területét, lakóik kérésének megfelelően, Örményországhoz csatolta. Ezt az embert Sztálin néven ismerték. Ő határozott úgy, személyesen, hogy Nahicseván azeri autonóm terület lesz Örményországon belül, anélkül, hogy azeri földdel valahol is érintkezne. Másik döntése szerint Karabah örmény autonóm terület lett, Azerbajdzsánon belül. Mindent megtettek annak érdekében: a Hegyi-Karabah Autonóm Régióknak ne legyen közös határa Örményországgal. A már kialakult, sok évszázados kaukázusi viszonyokat, kulturális, vallási, területi kényes egyensúlyokat egyszerűen figyelmen kívül hagyták a bolsevikok. Nekik csak a minél nagyobb zűrzavar kellett, ez felelt meg az érdekeiknek.

Mind Örményországban, mind pedig Karabahban, óriási elkeseredés fogadta ezeket a híreket. Ez a döntés a nemzetközi jog történetében soha nem látott cselekmény volt, amikor egy harmadik fél vagy szerv, a Bolsevik Párt, bármilyen jogi alap vagy felhatalmazás nélkül dönthetett egy ország vagy terület státusáról. Ezzel a durva és példátlan döntéssel valójában a karabahi kérdés nem oldódott meg, hanem csak átmenetileg befagyasztották. Puskaporos hordóvá vált az egész Kaukázus. A teljes szovjet időszakban a hegyi-karabahi örmények soha nem békültek meg ezzel a súlyos döntéssel.

Mi motiválhatta vajon Sztálint? Ma már közismert tény, hogy a későbbi diktátor kifejezetten gyűlölte az örményeket, mivel korábban hiába kért pénzt kölcsön gazdag örmény kereskedőtől, azok nem adtak neki. Ez örökre sértődötté tette őt velük szemben. Nem kedvelte az azerieket sem, velük is több konfliktusa akadt. Igaz, összetűzött ő a saját georgiai népével is. Önkényesen ide-oda húzott vonalakat a térképen, mit sem törődött a valós etnikai vagy vallási viszonyokkal. Saját jól felfogott államérből, megosztottságot, előítéletet, és gyűlöletet keltett Karabah elszigetelt területén is. Sztálin elérte a maga külön célját: harag és elkeseredettség költözött a Kaukázus szikláira alá.

Nagorno-Karabah függetlenségre vágyik

A gorbacsovi peresztrojka és glasznosztij idején, a nyolcvanas évek elején, a Szovjetunióban a karabahi konfliktus első nyilvánvaló jele volt, mikor 1987. november 18. után heves tüntetések kezdődtek Jerevánban. Ezeket követelték Karabah területének Örményországhoz csatolását. A tüntetések során rengeteg azerit vertek és sebesítettek meg, űzték el otthonából. Az azerbajdzsánokat sokkolta, hogy a szovjet hadsereg egységei részt vettek az azeriellenes cselekedetekben, mészárlásokban, Válaszul, 1988. február 27-29 között örményellenes pogromok robbantak ki, az azeri főváros, Baku közvetlen közelében, Gandzsa városában és Szumgait településén. Ennek során örmény civileket gyilkoltak le. Innen már tényleg nem volt megállás. 216 áldozat közül 57 nő s 23 gyermek volt. Egyre bizonytalanabbá vált a helyzet, mind az azeriek, mind az örmények menekülni kezdtek hazájukból. 1988 végére több mint félmillió embernek kellett elhagynia addigi otthonát, mindkét

országban. A szovjet hadsereg különleges egységeinek tagjai 1990. január 20-án betörték Baku azeri fővárosába. Százötvenen haltak meg, és hétszázán sebesültek meg, miközben leverték a demokráciát követelő tüntetéseket.

1991. szeptember 2-án, Karabahban megalapították a Hegyi-Karabah Köztársaságot, örmény nevén Arcahot. A terület függetlenségének kikiáltása alaposan meglepte Azerbajdzsán lakóit, akik azt várták, hogy a Szovjetunió, és személyesen Gorbacsov főtitkár elrendezi majd a problémákat, mint ahogy azt addig is megtette. A karabahi függetlenséget mindössze csak három másik államféleség ismerete el: Transznisztria meg Abházia és Dél-Oszétia, akik szintén kiváltak más köztársaságokból. Még maga Örményország sem ismerete el Arcah függetlenségét!

1992. február 25-én az örmény katonaság orosz támogatással megszállta Hodzsali városát. 613 ártatlan civilt lemészároltak, főként férfiakat, ám gyermekeket és nőket, de öregeket is. Egyeseket baltával fejeztek le közülük. Ennek hírére Azerbajdzsánban forradalom tört ki, az addigi tehetetlen Nyugat-barát vezetőket elűzték, s így került hatalomra az Alijev-klán, 1993-ban Heydar Alijev lett az új azerbajdzsáni vezető, 2003-as halála után pedig a fia, İlhan követte őt a köztársasági elnöki székben.

Georgiában valami hasonló történt, mivel a Nyugat-barát, reformista Zviad Gamszurdziát szintén elűzték, és a hatalmat a poszt-szovjet Eduard Sevardnadze vette át, 2003-ig. Maga az örmény köztársasági elnök, Levon Tar-Petroszjan is ekkoriban került hatalomra, 1991-től. Uralomra jutásában nagy szerepe volt a Karabahban született, vagy ott nevelkedett örmény politikusoknak.

„A zsidók után az örmények rendelkeznek a második legjobb érdekérvényesítési képességgel a világon!”

Azeri-örmény háború: először, de nem utoljára

Ilyen bizonytalan események nyomán nem is volt meglepő, ha hamarosan komoly fegyveres harc tört ki Azerbajdzsán és Örményország között, Karabah hovatartozás kapcsán. A Kaukázus lángba és vérbe borult, a hegyvidéken nehezen lehetett előnybe kerülni, bármelyik félnek. Az örmény hadsereg 20-25 000 főből állt, míg az azeri haderő létszáma elérte a 75 ezer főt is. Mindenki azt várta, maguk az azeriek is, hogy villámgyorsan legyőzik az örményeket. Igen ám, de az örmények megszerezték maguknak a hazájukban állomásozó szovjet hadsereg korszerű fegyverzetét. Ők ébredtek hamarabb, így könnyedén megszállták Karabah stratégiai vidékeit, a hegycsúcsokat. Márpedig azt mindenki jól tudja a Kaukázusban, hogy aki ezeket birtokolja, az komoly előnyre tesz szert a völgyekből támadó ellenség felett.

A másik dolog, mellyel nem számolhattak az azeriek, az volt, hogy megfélemedtek Brzezinski amerikai elnöki tanácsadó mondasáról. „A zsidók után az örmények rendelkeznek a második legjobb érdekérvényesítési képességgel a világon!”

A diplomata igazának jegyében elkezdett ömleni segélyek mellett a fegyver, a pénz Karabahba, a világban szerteszt szóródott, gazdag örmény diaszpóra tagjaitól. Csak lőszerből egymillió darabot kaptak. Kiderült az is: a diplomáciában lobbierjük hatalmas. Európa, de a világ szinte minden országában megtalálhatók az örmények. Arménia és Karabah örmény lakói majdnem hatezer halottat vesztek, míg Azerbajdzsán legalább harmincezer főnyi veszteséget szenvedett el, s mellettük huszonkétezer sebesültet is. A hatalmas veszteségeket látva Azerbajdzsán tüzszünetet kért, (de nem békét!), és tárgyalásokat, 1994 május 12-én.

Mikor a de facto és a de jure jog ellentmond egymásnak

Karabah esetében két jogi, diplomáciai elv áll egymással szöges ellentétben.

A de facto („tényszerűen, gyakorlatilag”) elve alapján Karabah vitathatatlanul Azerbajdzsán

államának része. Ez közismert tény, nemzetközi tárgyalások sora ismeri el. Így semmi meglepő sincsen abban, ha az azeriek ragaszkodnak országuk területi épségéhez minden áron. Emiatt a nemzetközi jog támogatja azt, hogy állítsák vissza fennhatóságukat Karabah felett. Ennek ellentéte, a de jure („jogilag, jogi értelemben”) elve szerint viszont az örményeknek joguk van hozzá, hogy ott éljenek, ahol akarnak, akár Karabahban, de az anyaországban, Örményországban is. Semmi meglepő sincsen benne, ha a karabahi örmények ragaszkodnak nemzetükhöz s nemzetiségükhöz, anyanyelvükhöz s hitükhöz. Ehhez nekik is joguk van. Úgy érzik, történelmük nem egyéb, mint üldöztetések, elnyomás és szétszórások hosszú sorozata. A két jog egymás ellentéte. Egyik sem erősebb, mint a másik, egyik sem zárja ki, mülja felül a másikat. Jelenleg Karabah vagy más néven Arcah hegyvidékének jó része de facto az Arcah Köztársaság ellenőrzése alatt áll. Örményország támogatását élvez gazdaságilag, politikailag, katonailag egyaránt, ám a nemzetközileg elismert Azerbajdzsán de jure részeként is.

A Kaukázus vidékének jelentősebb etnolingvisztikai csoportjai

Mester Béla

Hogyan jött létre a fasiszmus?

In memoriam Ormos Mária
(1930-2019)

Az alábbi írás nem foglalkozik Mussolini életének, pályájának felvázolásával. Életéről az angolul olvasóknak Nicholas Farell, R.J.B. Bosworth és Dennis Mack Smith, a németül tudóknak Hans Wollner és Wolfgang Schieder életrajzai ajánlhatók. Olaszul az alapvető munka Renzo De Felice nyolc kötetes Mussolini életrajza a legfontosabb, valamint olvashatók Mussolini művei olaszul és magyarul, míg magyarul Kis Aladár: A Duce című életrajzát, és legfőképpen Ormos Mária Mussoliniról írott munkáját érdemes elolvasni.

Írásunknak célja a fasiszmus keletkezésének történelmi, gazdasági, politikai hátterének a felvázolása. Annak bemutatása, hogy az I. világháború előtt és után Olaszország milyen torlódott társadalmi szerkezettel; felemás, szervezett, egyoldalú gazdasággal, területi megosztottsággal rendelkezett. És ebből következően annak megvilágítása, hogy milyen összetett válsághelyzet jött létre. Ezt követően bemutatjuk azokat a politikai erőket, irányzatokat, amelyekből összeállt a fasiszta mozgalom, majd párt. Célunk mindenekelőtt tehát annak elemzése, hogy milyen csoportokból, irányzatokból jött létre ez az ismeretlen, az addigi európai történelemben új politikai mozgalom és párt. Hinni véljük, hogy elemzésünkkel választ kapunk azokra a kérdésekre is, hogy miért akkor és miért Olaszországban alakult ki ez az új politikai irányzat, mozgalom.

A fasiszta szó a latin fascis, fascies = nyaláb, csomó szóból ered, az olasz nyelvben: fascio-fasci alakban ugyanezt jelenti, illetve szövetséget. Lásd: az 1919. március 23-án Milánóban létrejött a Fasci Italiani di Combattimento, azaz az Olasz Hadviseltek Szövetsége nevét. 1893-ban Szicíliában parasztfelkelés tört ki, amelyet a szicíliai parasztszervezetek, parasztszövetségek, az ún. fasciók szerveztek. Figyelemre méltó az évszám, még jóval a fasiszta mozgalom születése előtt vagyunk.

A későbbiek megértése szempontjából itt mindenképpen szükséges a fasiszmus korszakolását beiktatni.

1./ 1919-1922= mozgalmi időszak, amelyben a militáns fasiszta harci csoportok: Squadre d'azione (la squadra d'azione fascista = fasiszta rohamosztag) képezték a mozgalom tulajdonképpeni magját

2./ 1922-1929= a totális diktatúra kiépítése

3./ 1929-1943 = a totális diktatúra működésben

4./ 1943-1945 = Repubblica Sociale Italiana= Olasz Szociális Köztársaság, a fasiszmus utóélete, utolsó etapja.

Milyen társadalmi, politikai tényezők, milyen társadalmi rendszerválságok alkották a fasiszmus keletkezésének keretfeltételeit Olaszországban? (Ezen tényezők tisztázása segít majd módszerrel a rendszerellenes fasiszta tiltakozó mozgalmat alkotó csoportok identifikálásában a későbbiekben.) Az alábbi olasz problémákat kell megemlíteni legelőször:

1./ a nemzeti integráció folyamata: egyrészt államok közötti elhatárolódás formájában, másrészt az államon belüli nemzetképződés értelmében

2./ politikai folyamat, abszolút monarchiából, liberális-demokratikus alkotmányos állammá

3./ az iparosodás folyamata, amely által Olaszország részlegesen agrárállamból ipari állammá fejlődött.

Tehát a be nem fejezett nemzetképződés, a meg nem oldott alkotmánykonfliktus és a gazdasági növekedési válság hármásáról volt szó.

Az olasz nemzetállam későn jött létre 1861/1870. Az újjászületésként (risorgimento) értelmezett olasz nemzetállam megalakítását az ország polgári és arisztokrata elitjei be nem fejezettnek tekintették. Tehát az I. világháborúig az Itálián kívüli, de olaszok lakta területeket „haza kellett hozni”. A századfordulón a nemzeti-liberális ideológia átváltozott egy militáns, imperialista nacionalizmussá, amely Olaszországot a líbiai háborúba (1911-1912), és az I. világháborúba vezette (1915). A párizsi békekonferencia ítéletét az olaszok nagy része elégtelennek ítélte, innen a „vittoria mutilata” (megcsonkított győzelem) fogalma.

Az első pontunkhoz néhány szempontot tisztáznunk kell. Az egyesítés után egy liberális parlamenti rendszer jött létre, amely azonban a 19. század végén stagnált, mert a liberalizmus nem volt képes szervezett pártokat létrehozni. A parlamentben két, egymástól alig elkülöníthető blokk alakult: jobb és bal, amelyek felváltva alakították kormányt. Ez azonban választási manipulációkhoz és parlamenti korrupcióhoz vezetett. A 20. század első évtizedében Giovanni Giolitti miniszterelnöksége idején ezek a „pártok” teljesen felbomlottak, ezt váltotta fel a „transformismo”, amelyben a miniszterelnök a klientúra-rendszer segítségével állította össze a parlamenti többséget. A rendszer másik fogyatéksége voltaképpen abban rejlett, hogy a liberális vezető rétegek oligarchikusan zártak maradtak és a választói jogot szigorúan korlátozták. 1892-ben megalakult a Partito Socialista Italiano - az Olasz Szocialista Párt. Ezek után a vezető rétegek félték a forradalomtól.

A fenti célkitűzésünknek megfelelően bemutatjuk a Szocialista Párton belüli csoportokat, amelyek majd a későbbiekben a politikai irány-

zatok összesített tárgyalásakor, a fasiszta mozgalomba integrálódott csoportok, irányzatok, személyek szempontjából lesznek érdekesek, fontosak. A szocialista pártban négy csoportot lehet megkülönböztetni:

1./ reformisták (Bissolati, Bonomi)

2./ a centrumot a mérsékelt reformisták jelentették (Turati, Treves, Ferri)

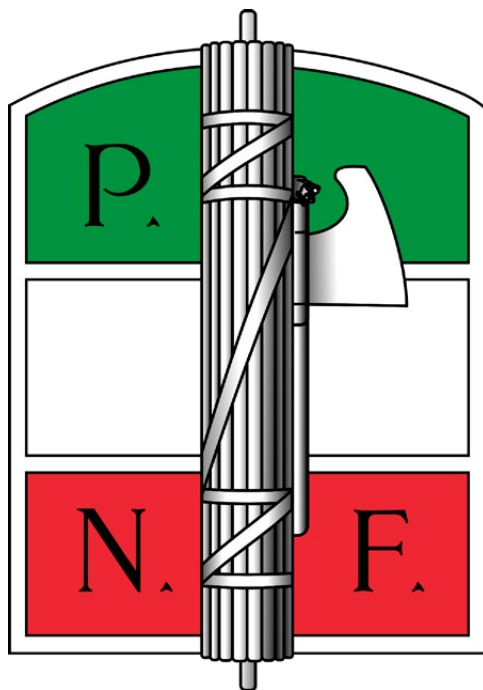
3./ baloldali radikálisok (Lazzari, Serrati)

4./ anarcho-szindikalisták (Labriola, Leone, Orano)

A háború utáni válságban vezették be az általános választójogot a férfiak számára. 1919. január 18-án megalakult a Partito Popolare Italiano = Olasz Néppárt (katolikus irányzatú). 1919. november 16-án az új választójog alapján választásokat tartottak az országban. A szavazatok megoszlása a következő volt: Szocialista Párt = 32,3%, Néppárt = 25%, liberálisok = 8,6%, demokráta = 10,9%, radikálisok = 2%, a három utóbbi vegyes listái = 15,9%, a combattentista mozgalom = 5,3%. A szélsőjobboldal teljes vereséget szenvedett. Mivel koalícióra senki nem akart lépni, és minden nagy párt belülről irányzatokra hasadt (Szocialista = Reformisták - potenciális forradalmárok - 1921. január 21-én ki is váltak a Szocialista Pártból és megalakították a Partito Comunista Italiano-t = Olasz Kommunista Pártot (Bordiga, Gramsci); Néppárt = keresztény demokráta - konzervatívok), mindez a liberális alkotmányos rendszer megbénulásához vezetett.

Eközben a háború után az olasz gazdaságnak át kellett állnia a háborúsról- a békebeli gazdaságra. A gazdasági liberalizmus elveivel ellentétben a nemzeti állam megalakulása óta az iparosodás az állam szokatlanul magas részvételével ment végbe. Ez a protekcionista, szervezett kapitalizmus (J. Schumpeter) egyoldalú volt, mert a nehézipart támogatta, ezen belül a gép- és járműgyártást, az energiatermelést. A nehézipar három városban /triangolo/ összpontosult: Torino, Milánó, Genova, és elhanyagolta a fogyasztási- és beruházási javakat, de különösen a mezőgazdaságot, különösen délen: Mezzogiorno. A háború végével a két hatalmas komplexum: Ilva és az Ansaldo súlyos válságba került, a kormánynak be kellett avatkoznia, ezzel is növelve az állam eladósodását. 1921-ben Giolitti megpróbálta az államháztartást szanálni, és a háborút követő költségeket igazságosan elosztani.

A terhek fő viselői a frontról hazatérő katonák (Combattimenti), a bérmentesek (braccianti), szezonmunkások, felesbélők (mezzedria) és a segédmunkások, akiknek munkahelyet és földet ígértek, de csak a munkanélküliség jutott. Az elégedetlenség 1919 tavaszán éhséglázadásokkal és földfoglalásokkal kezdődött, 1920 január-februárjában postai és vasúti sztrájkokkal folytatódott, és 1920 augusztus-szeptemberében gyárfoglalásokkal végződött. Nemzeti elégedetlenség, parlamenti cselekvésképtelenség és gazdasági válságszituáció vezettek voltaképpen egy osztályos társadalmi válsághoz, amint azt az előzőekben felvázoltuk. Ez általánosan vált élesebbé, hogy a világháború a férfiak millióinál erőszakra való készséget hozott létre, és fogékonyá tette őket arra, hogy a háborút, mint polgárháborút folytassák. Az erőszak szabadjára engedése - ami nélkül nem lehet megmagyarázni a fasiszmust. Érdemben a halmozott

A fasiszta párt vezetői a nápolyi kongresszuson
Fotó: Internet

válságszituációra adott erőszakos elhárító reakció volt a fasiszta jelenség. Az ország hagyományos uralmi elitjei elbizonytalanodtak a bolsevizmustól való félelem miatt. Ezért voltak hajlandók a faszizmussal együttműködni. Hinni vélték, hogy így megszelídítik azt. A fasizmus áttörése előtt az utat annak politikai alábecsülése tette lehetővé! A félelmet az alábbi szervezetek, intézkedések létrejötte fokozta az ipari és mezőgazdasági elit körében: szocialista és katolikus szakszervezetek; mezőgazdasági fogyasztási szövetkezetek; a munkahely szabad megválasztása, elhagyása; kollektív munkaszerződés. A nagybirtokosok, a városi fasizmustól függetlenül, elősegítették az agrárfasizmus (fascismo agrario) létrejöttét Felső-Itália és Toszkana agrárvárosaiban. Itt csatlakoztak hozzájuk a középosztálybeli gyártulajdonosok és kereskedők. Ezzel vált a fasizmus tömegmozgalommá. 1920 végén a mozgalomnak 20 000 tagja volt, 1921 végén már 250 000 - 834 városban. (1. táblázat) Így jött létre a „Squadre d'azione fascista”, a squadrizmus.

Miután áttekintettük Olaszország háború előtti és utáni helyzetét, megvizsgáljuk a fasiszta mozgalom összetevőit. A fasizmus a következő áramlatokat fogta össze: jobboldali liberálisok, jobboldali demokraták, monarchisták, anarchoszindikalisták, anarchisták, köztársaságiak, futuristák, ex-szocialisták, arditik, squadristák, nacionalisták, a polgárság fasiszta szimpatizánsai (fiancheggiatori-trice), bal és jobboldali interventisták. Ezen csoportok közül néhányat bemutatunk.

- Anarchoszindikalisták. Céljuk az állam eltörlése - helyére a termelőegységekre (szindikátus) épülő társadalmi rend kerül, továbbá a kapitalista rend felszámolása. Szemükben az állam a kapitalista elnyomás eszköze, amely bürokratikus felépítése miatt rosszul és zsarnokian funkcionál. Az alapegység a helyi szindikátus, az autonóm „termelő” (munkások, önfoglalkoztató önálló, parasztok) szabad szövetkezése. Ez a helyi munkaközvetítőn keresztül áll majd kapcsolatban a többi hasonló csoporttal. Amikor a munkaközvetítő minden termelőt összekapcsol, a tagok közül választott képviselőkből álló közgazgatás fel tudja mérni a régió kapacitáit és szükségleteit, koordinálni tudja majd a termelést.

A szindikalisták kerültké a politikai módszereket céljaik eléréséhez, és a közvetlen munkásakciókat részesítették előnyben (sztrájk, gyárfoglalás). Fontosnak tartották a munkahelyi szolidaritást.

- Anarchizmus. Itt nem a felfordulást, káoszt, rendetlenséget jelenti, hanem egy társadalomfilozófiát, amelynek lényege, hogy az emberek képesek harmonikus együttélésre kormányzat nélkül. A kormányzat rákényszerítése az emberekre ártalmas és gonosz. Szerintük a hatalom megosztó, ezért az államot el kell törölni. Az olasz Enrico Malatesta értékelte az erőszakot, a forradalmi cselekvéseket, mint az állam sebezhetőségének bizonyítékát. Azt gondolták, hogy az állami vezetők meggyilkolásával (I. Umberto olasz király, 1900) összeomlik az állam.

- Futuristák. A futurizmust (az elnevezést is) 1909-ben Filippo Tommaso Marinetti találta ki és hirdette meg. A futurizmus üdvözli a változást, az újítást. Magasztalja az erőszakot és a harcot, felszólít a hagyományos társadalmi és politikai értékek elsöprésére.

- Arditik: rohamosztályosok. Ezek a válogatott, elit katonák az olasz hadseregben fekete egyenruhát hordtak, fejükön bojtos fezt halálfejjel. Övükben tör volt, kezükben vasalt bot. A rohamcsapatok jelen voltak az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében is a háború végén, valamint a császári német hadseregben is (Stoßtruppen= rohamcsapatok). A nacionalista szenvedély, a lázadó szellem, az erőszak istenítése és az elitista tudat jellemezte őket. Vezetői: Mario Carli és Ferruccio Vecchi.

- Squadristák. Szélsőséges nézeteket vallottak - militarista puccs, ami alatt a parlamenti kormányrendszert el lehet távolítani; a fasizmus egypárti diktatúráját akarták bevezetni.

- Nacionalisták. 1910. december elején Firenzében jött létre Associazione Nazionale Italiana = Olasz Nemzeti Szövetség néven a pártjuk. Vezetőjük Luigi Federzoni. Elveiket Enrico Corradinitól vették át: a proletár nemzetéről, és a nacionalizmusról, mint a proletár nemzet szocializmusáról alkotott definíciót. Tagadták az államon belüli osztályharcot, szerintük ez csak a nemzetek közötti harcban konkretizálódik. Vannak „proletár nemzetek”, mint az olasz, amelyeket a gazdag burzsoá, plutokrata nemzetek, mint az angol és a francia, elnyomnak és kizsákmányolnak. A proletáriátus és

a burzsoázia közötti osztályharc nem más, mint a nincstelen proletár nemzetek, és a gazdag, plutokrata nemzetek közötti küzdelem. Legfőbb feladat e nemzetek legyőzése, amely meghozza Olaszország számára a jólétet és a felemelkedést. A belső osztályharc tehát értelmetlen.

- Bal és jobboldali interventisták. 1914-ben a baloldali interventisták vezetője Mussolini volt. Mit akartak? Azt, hogy Olaszország adja fel a semlegességét, és avatkozzon be az antant oldalán a háborúba. Baloldali tartalma az, hogy a háború révén kívánták elérni a forradalmat. Vezető egyéniségek: Filippo Naldi, Filippo Corridoni, Mussolini.

A tanulmány végén szeretnénk kitérni arra a kérdésre, hogy milyen társadalmi csoportokból, rétegekből érkeztek a fenti irányzatok, csoportosulások tagjai. A 2. táblázat alapján megállapíthatjuk, hogy főleg a kispolgárság köréből, a középosztály tagjaiból, értelmiségiek köréből, diákok közül kerültek ki. Azon elemekből tehát, akiket a háború idején hadikölcsönök, hadiadók sújtottak, majd ezek a hadikölcsönök devalválódtak. A hazatérők munkalehetőség nélkül maradtak. Elhelyezkedésük, felemelkedésük, újbóli társadalmi megkapaszkodásuk gátját a bolsevizmusban, minden baloldaliság előretörésében találták, vagy csak hinni vélték.

A Fasci di Combattimento taglétszáma
1921 március-1922 május

Dátum	Fasci	Taglétszám
1921.03.31.	317	80.476
1921.04.30.	471	98.399
1921.05.31.	1.001	187.098
1921.06.30.	1.192	204.506
1921.07.31.	1.234	209.385
1921.08.31.	1.253	212.919
1921.09.30.	1.268	213.631
1921.10.31.	1.311	217.072
1921.11.30.	1.318	217.256
1921.12.31.	1.333	218.453
1922.04.30.	1.381	219.792
1922.05.31.	2.124	322.310

A Fasci di Combattimento társadalmi rétegződése 1921

Foglalkozások	Tagok száma	%
Mezőgazdasági munkások	36.847	24,3
Ipari munkások	23.418	15,4
Egyetemi hallgatók, diákok	19.783	13,0
Földbirtokosok	18.084	12,0
Magánalkalmazottak	14.988	9,8
Kereskedők, iparosok, kiskereskedők	13.878	9,2
Szabadfoglalkozásúak	9.981	6,6
Közalkalmazottak	7.209	4,8
Vállalkozók	4.269	2,8
Tanárok	1.680	1,1
Tengerészek	1.507	1,0
	151.644	100,0

Balla Zoltán

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

Interjú Horváth Florenciával

Mottó:

„Az amatőr akkor ír, amikor kedve van hozzá; a profi akkor is, ha nincs.”
(Oscar Wilde)

„Nagyon sok mindent köszönhetek a Hajdúböszörményi Írótábornak. Rengeteget tanultam az irodalomról, a velem egy időben alkotókról, azokról, akikkel együtt vettem részt a műhelymunkákon, a saját szövegeimről és önmagamról is. Különösen tetszett, hogy minden nap volt néhány óra szabadidőnk az írószemináriumok között arra, hogy írjunk, vagy segítsünk egymásnak, ha elakadtunk egy-egy szövegünkkel. Volt, hogy kiültünk négyen-ötten egy hajdúböszörményi kávézó teraszára és írtunk. Együtt voltunk, mégis mindenki a maga világában. Megismerkedhettem Áfra Jánossal, Juhász Tiborral, Kiss Tibor Noéval és találkozhattam régebről ismerős arcokkal. Számos barátot szereztem és jó volt látni olyanokat, akikkel már korábban, más írótábor alkalmával beszélgettem. Írtam ez alatt a pár nap alatt néhány verset, talán az eddigi legmeghatározóbb szövegem is itt született, valamint életem legnagyobb publikálási lehetőségét is a tábornak köszönhetem. Azt gondolom, itt indult el igazán valami, itt csöppentem bele a kortárs magyar irodalom sűrűjébe.” – olvashatjuk alább Horváth Florencia válaszában.

De nézzük: honnan és milyen munícióval jutott idáig a kedvesen mosolygó, nyílt, őszinte, sokoldalú, tehetséges, első éves egyetemi hallgató?

Mikor és hol született?

2002-ben láttam meg a napvilágot Celldömölkön. Ez egy kisváros Vas megyében, az ország nyugati részén.

Hova jártál általános iskolába?

Tanulmányaimat is itt kezdtem meg a Celldömölk Városi Általános Iskolában. Ekkor még főként a zene iránt érdeklődtem, az első osztály megkezdésével párhuzamosan beiratkoztam az Adám Jenő Zenei és Alapfokú Művészeti Iskolába is.

Milyen külföldi és/vagy magyar meséken nőttél fel? Mit szeretnél jobban: ha olvasták a mesét/meséket vagy ha televízióban nézted ezeket?

A mesék talán már a születésem pillanatától jelen voltak az életemben. Egészen az általános iskola megkezdéséig minden ünnep alkalmával kaptam ajándékba a játékok mellé egy-egy mesekönyvet vagy a szüleimtől, vagy a rokonoktól. Nagy kedvencem volt az Illyés Gyula által gyűjtött Hetvenhét magyar népmese és az Álomba ringató esti mesék című kötet, az utóbbi egy külföldi szerzők műveiből összeállított antológia. De volt, hogy sokszor arra kértem a szüleimet, fejből meséljenek nekem, nagyon szerettem, amikor anyukám az utcában lakó kutyák köré szőtt egy teljes mese-sorozatot. A televízióban annyira nem néztem mesét, sokkal jobban érdekelték a zenés műsorok már akkor is.

Az általános iskolában ki volt a kedvenc tanárod?

Összességében minden tanáromat szerettem, támogatóak, megértőek és segítőkészek voltak velem. A legnagyobb hatással az énektanárnőm volt rám, az első pillanatban felfigyelt az érdeklődésemre és sosem engedte, hogy ez alábbhagyjon. Sokszor kért meg, hogy legyenek én a billentyűs az iskolai ünnepek alkalmából rendezett koncerteken. El is gondolkodtam azon, hogy zenei irányban tanulok tovább, végül nem úgy alakult, de talán ez nem is baj.

Humán- vagy reál-beállítottságú vagy?

Egyértelműen az előbbi. A gimnázium ideje alatt is humán tagozatú osztályba jártam, emelt óraszámú tanultam irodalmat, történelmet és médiát.

Mi a legkedvesebb hobbid, amit kicsi korodtól kedvelsz?

Pont a minap gondolkodtam azon, hogy mennyi mindennel foglalkoztam már eddig. Rajzolni nagyon szerettem mindig is, régebben rengeteget foglalkoztam vele, de a gimnázium megkezdése óta ez abbamaradt. Zenélni is nagyon szeretek – sajnos, mióta elkezdtem az egyetemet erre se jut sok időm. Az olvasás az állandóan jelenlévő hobbim, mióta megismertem a betűk világát, falom a könyveket.

Mit adott neked a középiskola (tanulásban, ismeretekben, kapcsolatokban)?

A Celldömölki Berzsenyi Dániel Gimnáziumban tanultam négy évig. Már általános iskolában is próbálkoztam írással, de nem gondoltam, hogy ezzel lehetne komolyabban is foglalkozni. A gimibe úgy mentem be első nap, hogy állatorvos szeretnék lenni, de ez körülbelül a második héten megváltozott, amikor a magyartanárnőm a kezembe adott egy irodalmi pályázatot. Hazavittem a kinyomtatott felhívást, letettem az írászatomra és hetekig nem törődtem vele. Eszembe se jutott, hogy akár be is adhatnék rá valamit. Aztán az utolsó pillanatban mégis megírtam. Élből elutasítottak, nagyon kemény kritikát kaptam, de nem igazán törődtem ezzel sem. Aztán a magyartanárnőm adott még egy pályázati kiírást. Ezt megnyertem. Ezzel indult el minden. Egészen az érettségig egyengette az utamat ő is, és még nagyon sokan abban az iskolában. Rengeteg hálával tartozom többek között az énektanárnőnek és az osztályfőnökömnek is.

Hol és milyen szakon tanulsz jelenleg?

Az ELTE magyar alapszakán vagyok elsőéves. Szeretnék kreatív írás minorra járni, jelenleg ehhez végzem a kötelező alapozó tárgyakat, a poétikát és a fordításeleméletet. De nagyon érdekel a színház is, elképzelhető, hogy a jövőben ebbe az irányba szakosodom majd.

Mióta érdeklődsz komolyabban a magyar irodalom iránt?

Talán mióta megszülettem. Abból az időből nincsenek emlékeim, de van egy fénykép, amin látszik, hogy a kiságyam körül két oldalról is

könyvek vannak a szobában lévő szekrény sor polcain. Én pedig nézegetem őket, akkor még csak a gerincüket, a borítójukat. Aztán már óvodásként megtanultam írni, olvasni, rengeteg gyerekverset olvastam, naplót írtam, voltam szavalóversenyeken is. Lényegében úgy nőttem fel, hogy természetes volt: az irodalom az életem része. Három évesen írtam az első versemet, nyilván nagyon kezdetleges volt a szöveg, de a mai napig szó szerint emlékszem rá. Aztán sok évig csak olvasó voltam, majd írni kezdtem, majd megint visszatértem az olvasáshoz. A gimnázium első éve óta napi rutin az olvasás, de egyre inkább az írás is.

A szűkebb vagy tágabb családotban van-e valaki, aki írt vagy ír ma is?

Anyukám saját bevallása szerint mindig is szeretett írni, de sosem merte kipróbálni ebben magát. És apukám is mesélte, hogy egyszer olyan kiszínezett történetet adott be egy otthoni fogalmazás alkalmával középiskolában, hogy szinte fegyelmi eljárással vetekedő procedúrán kellett átesni, mert a tanárok nem hitték el, hogy valóban ő írta. Egyébként tudtommal más nincs.

Kik a kedvenc klasszikus és kortárs íróid, költőid? Miket olvastál eddig tőlük a kötelező olvasmányokon kívül?

Nagyon szeretem József Attila, Ady és Kasák költészetét, de közel állnak hozzám a klasszikus orosz regényírók is. Puskin Anyeginje szerintem az egyik legmesteribben megszerkesztett verses regény az irodalomtörténetben, Csehov pedig a drámáival varázsolt el. A kortársak közül Bartis Attilát, Závada Pált, Térey Jánost, Borbély Szilárdot és Krusovszky Dénest érzem most a leginkább nekem szólónak, de így vagyok Etgar Kerettel, Javier Mariással és Marquezzel is. A kötelező olvasmányokat sokszor előbb olvastam már, mint kellett volna, így volt, hogy míg az osztálytársaim ezzel foglalkoztak, én választottam magamnak egy másik művet a szerzőtől. Mindenesetre igyekszem minél több szerzőt, és azok minél több művét felfedezni, megismerni, hiszen ez az alkotói folyamat alappillére, ugyanolyan tanulás, mintha az egyetemi vizsgákra készülnék.

Részt vettél-e vers vagy prózamondó versenyen?

Óvodásként voltam többször Gazdag Erzi szavalóversenyen, majd általános iskolában a Nagy Versmondáson. Tanári buzdításra ugyan, de nem éreztem kényszernek, vagy tehernek, én is szívesen készültem rá. A döntőig jutottam általában, de nem voltam ebben különösen kiemelkedő. Talán, ha a slam poetry ennek számít, akkor az elmúlt három évből büszkélkedhetem első és dobogós helyezésekkel. De azért ez nagyon más, itt a szöveget nekem kellett írni és előadni is.

Milyen írótáborban voltál eddig?

2018-ban az elindulása napján szereztem tudomást a Sárváron megrendezett Kárpát-medencei Középiskolák Irodalmi Táboráról a

